

**Piotr Kardys – Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Skarżysku-Kamiennej/
Polish Historical Association Skarżysko-Kamienna Department**

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2939-1466>

E-mail: kardys.p@wp.pl

KOPIARZ KOLEGIATY KURZELOWSKIEJ Z ZESPOŁU AKT KOLEGIATY KURZELOWSKIEJ PRZECHOWYWANYCH W ARCHIWUM DIECEZJALNYM W KIELCACH

The Cartulary from the set of documents of the collegiate church in Kurzelów kept
at the Kielce Diocese Archives

Streszczenie:

W zasobach Archiwum Diecezjalnego w Kielcach przechowywany jest zespół akt dawnej kolegiaty w Kurzelowie, w którym to zespole znajduje się cenny – pod względem informacji dotyczących kolegiaty i miasta Kurzelowa – kopiarz dokumentów z lat 1439–1781. Analiza zawartości tego woluminu w postaci regestów zawartych w nim wpisów pozwala na odtworzenie istotnych w okresie staropolskim relacji miasto–kościół, uchwycenie wielu nieznanych dotychczas faktów z dziejów Kurzelowa i miejscowego duchowieństwa. Tak reprezentatywny przykład niewykorzystanego dotychczas źródła archiwalnego z terenu dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej uzasadnia postulat ponownego położenia nacisku na poszukiwania archiwalne i badanie zachowanych wytworów kancelarii kościelnych zlokalizowanych poza centrami zarządu diecezjami w okresie staropolskim

Słowa kluczowe: Archiwum Diecezjalne w Kielcach, akta kolegiaty, Kurzelów, XV–XVIII wiek

Abstract:

The collection of Kielce Diocese Archives contains the set of documents of the former collegiate church in Kurzelów which includes the Cartulary of documents from the years of 1436 up to 1781, a valuable finding in terms of information on the collegiate church and the town.

The analysis of the contents of the set, which is in the form of entry-including regesta, enables the undertaking of a reconstruction of relations between the Church and the Town significant in the Old Polish era, as well as the discovery of the so far unknown facts concerning history of Kurzelów and local clergy. This representative example of a previously-unresearched archive source material concerning the area of the former Gniezno Archdiocese justifies the demand to undertake further archive research and analysis of preserved documents of the church chanceries located outside the centres of the dioceses management in the Old Polish era.

Keywords: Kielce Diocese Archives, collegiate church files, Kurzelów, XV-XVIII century

Wstęp

W zasobie Archiwum Diecezjalnego w Kielcach (dalej: ADK) przechowywanych jest jedenaście tomów (częściowo w formie poszytów) złączonych w jeden zespół jako „Akta kolegiaty kurzelowskiej” pod sygnaturami II-KK, nr od 1 do 11. Dotychczas nie były one szerzej wykorzystywane przez współczesnych badaczy dziejów Kurzelowa ani przez historyków Kościoła¹, pomimo że publikowano prace z dziejów parafii kurzelowskiej², karier „Kurzelowitów” na Uniwersytecie Jagiellońskim³, a także dotyczące powstania i funkcjonowania oficjalatów okręgowych. Również w innych pracach, czy to o charakterze syntetycznym, jak np. u Feliksa Kiryka⁴, czy takich, gdzie Kurzelów jako ośrodek kościelny i miejski występuje przyczynkarsko⁵, nie znajdziemy odwołań do obszernych zarówno chronologicznie (od XV do XVIII w.), w treści, jak i w objętości akt kolegiaty kurzelowskiej przechowywanych w ADK. Do wyjątków należą prace ks. Jana Wiśniewskiego jeszcze z początków XX w., u którego w serii „Dekanaty” można znaleźć odwołania

¹ Dwa pierwsze tomy zostały zmikrofilmowane przez Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych KUL, zob. Katalog mikrofilmów nr 314 (IIKK-1) i nr 315 (IIKK-2). W ADK zob. Katalog mikrofilmów nr 138 i nr 152.

² D. Wojciechowski, *Parafia w Kurzelowie. Historyczno-pastoralny zarys dziejów*, Kielce: Oficyna Wydawnicza STON 2 1997.

³ D. Wojciechowski, „*Dynastia*” *Kurzelowitów w dziejach Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*, Kurzelów – Kielce: Jedność 2001.

⁴ F. Kiryk, *Urbanizacja Małopolski. Województwo sandomierskie XIII–XVI wiek*, Kielce: Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego 1994, s. 65–66.

⁵ Np.: E. Wiśniewski, *Rozwój organizacji parafialnej w Polsce do czasów reformacji*, w: *Kościół w Polsce*, red. J. Kłoczowski, t. I, Kraków: Wydawnictwo Znak 1968, s. 287 i n.; J. Szymański, *Kanonikat świecki w Małopolsce od końca XI do połowy XIII wieku*, Lublin: Agencja Wydawniczo-Handlowa AD 1995; K. Stopka, *Szkoły katedralne metropolii gnieźnieńskiej w średniowieczu, Studia nad kształceniem kleru polskiego w wiekach średnich*, Kraków: Wydawnictwo PAU 1994.

do tychże akt⁶, oraz artykuł piszącego niniejszy tekst, traktujący o bibliotece kolegiaty kurzelowskiej na podstawie jej częściowego spisu odnalezionej w tych aktach⁷. Wzmiankowane akta to „Kopiarz dokumentów kurzelowskich” od roku 1544 do 1780 oraz 10 kolejnych tomów/poszytów zawierających akta konsystorskie i kapitulne⁸. W roku 1837 wszystkie te tomy zostały prawdopodobnie ułożone i oprawione, na co wskazuje notka wpisana na wyklejce okładziny górnej jednego z woluminów.

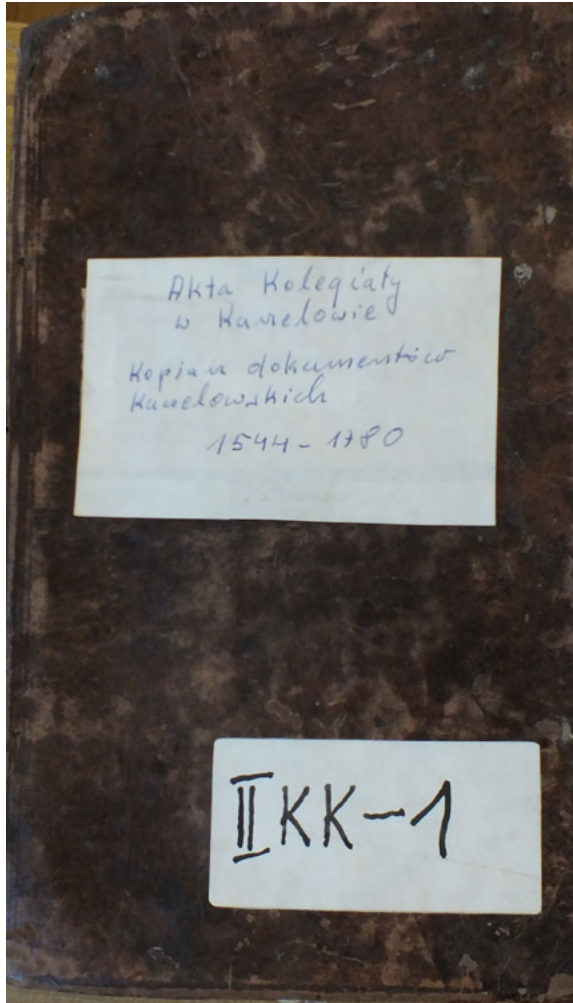
Nie wiemy, czy rzeczywiście i kiedy akta te w całości trafiły do archiwum konsystorza kieleckiego, czy też raczej weszły do zasobu Archiwum Diecezjalnego w Kielcach dopiero po erygowaniu archiwum w końcu lat 30. XX w.⁹. Za tą pierwszą ewentualnością przemawiają dwa fakty. Po pierwsze, ks. Jan Wiśniewski, opisując Kurzelów, nie wspomina ani słowem, że takowe akta kolegiackie były w Kurzelowie i że z nich korzystał. Wydaje się, że nie

⁶ J. Wiśniewski, *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w powiecie włoszczowskim*, Mariówka Opoczyńska 1932, s. 107 i n.; 292 i n.

⁷ P. Kardyś, *Biblioteka przy kościele kolegiackim w Kurzelowie w okresie staropolskim*, „Roczniki Humanistyczne” 53(2005)2, s. 33–45.

⁸ II KK-1: *Akta kolegiaty w Kurzelowie. Kopiarz dokumentów kurzelowskich 1544–1780*, k. 150; II KK-2: *Akta kolegiaty w Kurzelowie. Akta Oficjalatu 1612–1666*, k. 65+140; II KK-3: *Akta kolegiaty w Kurzelowie. Akta niekompletne oficjalatu kurzelowskiego 1619–1654*, k. 90 (w rzeczywistości tytuł oryginalny: *Acta Actorum*, t. I); II KK-4: *Akta Konsystorza Kurzelowskiego z lat 1627–1634*, k. 80 (w rzeczywistości tytuł oryginalny: *Acta Actorum*, t. II); II KK-5: *Akta Actorum Jakuba Chrostkowica Oficjala Kurzelowskiego z lat 1634–1646*, k. 456; II KK-6: *Acta Actorum Consistorii Cureloviensis 1681–1690*, k. 445; II KK-7: *Acta Actorum 1785–1798*, s. 316 (przy czym pierwotnie była to zapewne księga 9, dawne księgi konsystorskie o nr. 7 i 8 zawierałyby więc materiał z lat 1690–1785, które to woluminy fizycznie już nie istniały ok. roku 1837, byłyby to odpowiednio tomy z lat 1690–1711 i 1721–1785, na co wskazują cezurę chronologiczną następnym zachowanym tomów); II KK-8: *Akta kolegiaty w Kurzelowie 1711–1721*, s. 316; II KK-9: *Acta Capituli Cureloviensis Anno Domini 1715–1864*; II KK-10: *Akta dawne konsystorza kurzelowskiego*, s. 357; II KK-11: *Różne akta i fragmenty XVI–XIX w.*, k. 96.

⁹ *Erekcja Archiwum Diecezjalnego*, „Kielecki Przegląd Diecezjalny” 26(1939), s. 162–169; *Statut organizacyjny i regulamin Archiwum Diecezjalnego w Kielcach*, Kielce 1939; S. Librowski, *Archiwa kościoła katolickiego*, w: *Encyklopedia Katolicka*, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszuk, Z. Sułowski, t. 1, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1973, kol. 881; M. Dębowska, *Archiwa Kościoła Katolickiego w Polsce. Informator*, Kielce: Jedność 2002, s. 43–44; R. Skrzyniarz, *Archiwum Diecezjalne w Kielcach*, „Archiva Ecclesiastica” 4(2007), s. 137–141; P. Kardyś, *Wykaz dokumentów ze „Zbioru dokumentów pergaminowych i papierowych” Archiwum Diecezjalnego w Kielcach*, „Studia Muzealno-Historyczne” 10(2018), s. 223 i n.; P. Kardyś, „*Signa notarialia*” in *medieval parchment documents stored in Kielce Diocese Archives*, „Sborník Archivních Prací” 69(2019)2, s. 279 i n.; P. Kardyś, *Zbiór dokumentów pergaminowych i papierowych Archiwum Diecezjalnego w Kielcach*, „Z dziejów regionu i miasta. Rocznik Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w Skarżysku-Kamiennej” 4(2013), s. 35 i n.

[fot. 1. IIKK-1, okładzina górna, fot. P. Kardys]

omieszkałby wspomnieć o takim fakcie, zwłaszcza w przypadku „Kopiarza”. Zatem akta te mogły znajdować się już wtedy w archiwum konsystorskim w Kielcach, o którym to archiwum wielokrotnie wspomina ks. Jan Wiśniewski w swoich publikacjach¹⁰. W tomie akt oficjała kurzelowskiego Jakuba

¹⁰ Np. przy opisie dekanatu iłżeckiego, wydanego w latach 1909–1911 zapisał: „Dodam, że korzystałem z archiwów: [...] Konsystorzów: dyec. sandomierskiej i kieleckiej [...]”, J. Wiśniewski, *Dekanat iłżecki*, s. 428; przy dokumentach Mnina i Mniowa w dekanacie koneckim, wydanych w 1913 r.: „Z pergaminu przepisane w Ac. [ta] Act.[orum] [...] w konsystorzu kieleckim”, idem, *Dekanat konecki*, s. 161, 383, 550; przy opisie sporów między dziedzicami Rachwałowic a miejscowymi proboszczami

Chrostkowica z lat 1634-1646 (sygn. IIKK-5) na brzegu dolnym bloku znajduje się dopisek: „Do konsystorza kieleckiego 1807 r.” i kolejny, tym razem autorstwa ks. Jana Wiśniewskiego: „Bogaty materiał do przeszłości kość. w Małogoszczy”. Oczywiście jest to tylko hipoteza robocza, zakładająca, że akta kolegiaty kurzelowskiej zostały wówczas w całości przekazane do Kielc. Co do „Kopiarza” wydaje się jednak, że nie wszedł on jeszcze w tym czasie do tego archiwum, a to z dwóch powodów. Przede wszystkim dopiero w 1819 r. arcybiskup warszawski Franciszek Malczewski wydał dekret likwidujący m.in. kolegiatę kurzelowską¹¹ i w związku z tym archiwum pokolegiackie mogło dopiero po tej dacie zostać zdeponowane w archiwum konsystorza kieleckiego¹². Po drugie, ks. Jan Wiśniewski nie znał „Kopiarza” kurzelowskiego, skoro ani razu nie wspomniał, że korzystał z tak cennego dla dziejów Kurzelowa i kolegiaty kurzelowskiej zbioru. To drugie spostrzeżenie ma jednak także słaby punkt, którym jest wspomniany już fakt, że w tym czasie (tj. na początku XX w.) ks. Jan Wiśniewski nie trafił na „Kopiarz” w trakcie swojego pobytu w Kurzelowie. W każdym razie jedyną pewną datą, gdy akta konsystorskie zostały ostatecznie łączone w jeden zespół i uporządkowane, jest rok 1837, który być może łączy się z momentem przeprowadzenia skontrum całego zespołu akt dawnego konsystorza kurzelowskiego.

Kurzelów znalazł się najpóźniej w pierwszej połowie XIII stulecia w uposażeniu arcybiskupstwa gnieźnieńskiego¹³. Mało prawdopodobne jest, że był

zapisał, że informacje zaczerpnął „z oryg.[nalnej] umowy w arch.[iwum] kiel[eckim]”, idem, *Pińczowskie*, s. 336; zaś przy opisie Pilicy zacytował dokument erekcji Bractwa Różańca Świętego z 1612 r., nadmieniając, że przepisał go z Archiwum Kurii Kieleckiej, idem, *Olkuskie*, s. 303–304; idem, *Jędrzejowskie*, s. 64: „Z oryginalnej erekcyi na pergaminie w konsystorzu kieleckim”; idem, *Pińczowskie*, s. 486, 488: „Oryginał na papierze [...] w arch. Kons. Kielec.”; „Oryginał na papierze w kons. D. Kielec.” i wiele podobnych. Zresztą wspominają o takich faktach biografowie ks. J. Wiśniewskiego, Jarosław Fidos i ks. Daniel Olszewski, wyjaśniając, iż często korzystał z Archiwum Konsystorza w Kielcach, zob. J. Fidos, D. Olszewski, *Ksiądz Jan Wiśniewski 1876–1943. Życie i działalność*, Kielce: Jedność 2000, s. 101. Podobnie: W. Wójcik, *Wiśniewski Jan*, w: *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, t. 7, Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej 1993, s. 414–417. Podobnie o roli ks. J. Wiśniewskiego pisze F. Kiryk (*Inwentarz rękopisów Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu XIII–XX wieku*, Sandomierz: Biblioteka Diecezjalna 2010, s. XI).

¹¹ S. Librowski, *Statuty kapituł kolegiackich dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej. Wstęp ogólny*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” 1(1959)1, s. 183.

¹² W 1738 r. w kolegiacie kurzelowskiej było „5 książek dokumentów”, J. Wiśniewski, *Historyczny opis*, s. 131.

¹³ F. Kiryk, *Urbanizacja*, s. 65. W niektórych publikacjach o charakterze popularnym pojawiają się informacje, jakoby Kurzelów był wymieniony w bulli z 1136 r., jednak jest to pomyłka, bowiem wzmiankowany jest w tym dokumencie jedynie kościół w Małogoszczy i kilka wsi z późniejszego klucza kurzelowskiego arcybiskupów gnieźnieńskich, zob. podstawową pracę dotyczącą uposażenia:

w jego uposażeniu już w momencie wydania bulli gnieźnieńskiej ok. 1136 r., skoro nie został w niej wymieniony. Z kolei znajdujemy potwierdzenie o funkcjonowaniu w tej miejscowości dworu biskupiego w 1254 r.¹⁴. Podobnie datowany jest początek kapituły kolegiackiej¹⁵, bo już z 1260 r. pochodzi pierwsza informacja źródłowa o kanoniku kurzelowskim Leonardzie (*de Curelow*)¹⁶. Jednak pierwszy kościół, a właściwie kaplica pod wezwaniem św. Wojciecha funkcjonowała tu wcześniej, o czym zdaje się przekonywać zarówno wczesne wezwanie¹⁷, jak i sformułowanie użyte przez Jana Łaskiego w *Liber beneficiorum* na określenie kaplicy przy opisie genezy miejscowej kolegiaty pw. Wniebowzięcia NMP¹⁸. Tych kilka przesłanek pozwoliło Stanisławowi Librowskiemu hipotetycznie cofnąć początki kolegiaty na koniec XII w.¹⁹. Zatem był to z całą pewnością stary ośrodek osadniczy zlokalizowany na szlaku z Krakowa do Radomia i Przedborza, z przywilejem lokacji miasta na prawie średzkim datowanym na początek lat 80. XIII w. (już za episkopatu Jakuba Świnki), który w źródłach z roku 1357 wymieniony został jako *civitas cum foro*²⁰.

Potwierdzeniem powyższych ustaleń jest fakt, że Kurzelów został siedzibą jednego z pięciu archidiaconatów archidiecezji gnieźnieńskiej już w czasach arcybiskupa Jakuba Świnki, a siedziby archidiaconów, podobnie jak i sędziów

J. Warężak, *Rozwój uposażenia arcybiskupstwa gnieźnieńskiego w średniowieczu z uwzględnieniem stosunków gospodarczych w XIV i XV w.*, Lwów: Kasa im. Rektora J. Mianowskiego Instytut Popierania Polskiej Twórczości Naukowej 1929, passim.

¹⁴ L. Kajzer, *Uwagi o budownictwie obronnym arcybiskupów gnieźnieńskich*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Archeologica” 3(1983), s. 153–154.

¹⁵ J. Szymański, *Kanonikat*, s. 34, 132; J. Szymański, *Kanonicy świeccy narzędziem feudalnej organizacji włości kieleckiej biskupów krakowskich na przełomie XII i XIII wieku*, „Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego” 3(1966), s. 305–307.

¹⁶ *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 2, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1886, nr 459. Literaturę i stan badań nad kapitułą kolegiacką w Kurzelowie zebrała M. Bilska-Ciećwierz: *Powstanie i organizacja kapituł kolegiackich metropolii gnieźnieńskiej w średniowieczu*, Kraków: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego „Societas Vistulana” 2007, s. 20–22, 23, 28–29, 196, 198, 252, 305, 311, 314.

¹⁷ Por. G. Karolewicz, *Z badań nad wezwaniami kościołów*, „Roczniki Historyczne” 22(1974)2, s. 215–231; D. Szymański, *Wezwania kościołów parafialnych w diecezji krakowskiej w końcu XVI w.*, „Roczniki Historyczne” 41(1993)2, s. 83–159.

¹⁸ Jan Łaski, *Liber beneficiorum archidiecezji gnieźnieńskiej*, t. I (dalej: LBŁ, t. I), wyd. J. Korytkowski, J. Łukowski, Gniezno 1880–1881, s. 545 ([...] *quae dicitur fuisse matrix ispius collegiatae* [...] – „powiadają, że był matrix kolegiaty”); Jan Długosz, *Vita episcoporum Poloniae*, wyd. I. Polkowski, Ż. Pauli, w: *Opera omnia*, t. 1, Kraków: 1887, s. 395.

¹⁹ S. Librowski, *Statuty*, s. 171.

²⁰ *Zbiór dokumentów małopolskich* (dalej: ZDM), wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kurasiowa, cz. 4, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1969, nr 884; Zob. F. Kiryk, *Urbanizacja*, s. 65.

delegowanych biskupa (oficjałów)²¹, lokalizowane były w starych centrach osadniczych o charakterze miejskim i siedzibach grup kanonickich²². Józef Szymański już przed wielu laty przekonująco uzasadnił na przykładzie Kielc, że kanonicy czynnie uczestniczyli w zarządzie dóbr biskupich i sprawowali jurysdykcję kościelną na podległym im terenie²³. Podobnie Kurzelów był centrum dóbr infulatów gnieźnieńskich. Funkcjonował tutaj co najmniej przez stulecia XIV i XV dwór arcybiskupi, i to na tyle reprezentacyjny, że mogły się

²¹ A. Vetulani, *Początki oficjalu biskupiego w Polsce*, „Nova Polonia Sacra” 3(1939), s. 1–56; J. Rzepa, *Organizacja terytorialna sądownictwa kościelnego w diecezji krakowskiej do pierwszego rozbioru Polski*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 6(1957)2, s. 83–102; W. Wójcik, *Organizacja okręgowa oficjalu radomskiego w latach 1531–1546*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 5(1957)3, s. 105 i n.; W. Wójcik, *Oficjalat okręgowy w Tarnowie w latach 1535–1575*, „Prawo Kanoniczne” 2(1959), s. 380 i n.; W. Wójcik, *Organizacja i działalność oficjalu okręgowego w Kielcach 1551–1631*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 10(1963)3, s. 29 i n.; P. Hemperek, *Oficjalaty okręgowe w Polsce*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 18(1971)5, s. 51–73; W. Wójcik, *Organizacja i działalność oficjalu okręgowego w Kielcach w latach 1635–1681*, „Prawo Kanoniczne” 30(1987)1–2, s. 121–141; A. Gąsiorowski, I. Skierska, *Oficjalaty okręgowe w późnośredniowiecznej archidiecezji gnieźnieńskiej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 47(1995)1–2, s. 93–124; P. Kardyś, *Mieszkańcy Wiślicy w księgach oficjalu wiślickiego w końcu XV – pierwszej połowie XVI w.*, „Przegląd Historyczny” 93(2002)2, s. 197–210; E. Knapek, *akta oficjalu wiślickiego z XV–XVIII wieku*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie” 54(2009), s. 9–21; E. Knapek, *akta oficjalu i wikariatu generalnego krakowskiego do połowy XVI wieku*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności 2010, passim.

²² Zob. m.in.: T. Silnicki, *Organizacja archidiaconatu w Polsce*, Lwów: Towarzystwo Naukowe 1927, passim; J. Szymański, *Uwagi o organizacji archidiaconatu polskiego*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 6(1959)3. Warto w tym miejscu wspomnieć o fakcie silnego nasycenia tego terenu budownictwem kościelnym i licznych parafiach (72 w średniowieczu), co uzasadnia dodatkowo wczesna funkcja archidiacona, zob. S.K. Olczak, *Parafialne budownictwo kościelne w archidiaconacie kurzelowskim w średniowieczu*, Lublin 1966 (mps, Zakład Historii KUL), passim. Przykładem mogą być też prace z tematyki archeologiczno-osadniczej, jak: E. Dąbrowska, *Studia nad osadnictwem wczesnośredniowiecznym ziemi wiślickiej*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1965; E. Wiśniowski, *Rozwój sieci parafialnej w prepozyturze wiślickiej w średniowieczu. Studium geograficzno-historyczne*, Warszawa: PWN 1965, passim; A. Rozwałka, *Sieć osadnicza w archidiaconacie lubelskim w średniowieczu. Studium archeologiczno-historyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1999, passim; oraz D. Wyczółkowski, *Sieć parafialna a osadnictwo archidiaconatu zawichojskiego we wczesnym średniowieczu*, w: *Archeologia w teorii i praktyce*, red. A. Buko, P. Urbańczyk, Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk 2000, s. 571–585.

²³ J. Szymański, *Kanonicy*, s. 306 i n.; J. Szymański, *Biskupstwa polskie w wiekach średnich*, s. 199–230; por. J. Szymański, *Kanonikat*, passim.

w nim odbyć spotkania episkopatu krajowego²⁴. Od XVI stulecia widoczny jest w źródłach upadek znaczenia gospodarczego Kurzelowa, niemniej jednak stanęły wówczas na rynku nowy ratusz i dwór ufundowane przez arcybiskupa²⁵. Nastąpiło to po tym, gdy miasto strawił pożar, zatem wydaje się, że pomimo stagnacji gospodarczej i zmuszenia mieszczan do odrabiania pańszczyzny na dworze arcybiskupim właścicielom miasta wciąż zależało na utrzymaniu pewnych pozorów miejskości. Możliwe, że wynikało to właśnie z faktu zlokalizowania tu klucza dóbr biskupich, siedziby archidiakona i oficjała oraz kurii, w której często przebywali arcybiskupi wraz ze swoimi oficjalistami, a także z położenia Kurzelowa na skraju dóbr arcybiskupstwa i konieczności zapewnienia funkcjonowania na terytorium przygranicznym diecezji istotnego ośrodka zarządu dóbr i centrum lokalnego rynku²⁶. Feliks Kiryk na podstawie szosu oszacował zabudowę i liczebność miasta w XVI w. na nie więcej niż 100 domów i ok. 700 mieszkańców²⁷. Bardzo ważne jest w tej sytuacji możliwe przybliżenie, na podstawie zachowanego „Kopiarza”, funkcjonowania szpitala dla ubogich w Kurzelowie, o którym do tej pory wspomnieli jedynie ks. J. Wiśniewski²⁸, a co niewątpliwie było jednym z wyznaczników miejskości w epoce staropolskiej²⁹. Potwierdza to, że pomimo trudności ekonomicznych mieszkańcy i miejscowe duchowieństwo dysponowali odpowiednimi środkami finansowymi umożliwiającymi zabezpieczenie materialnej egzystencji tegoż ksenodochium³⁰.

²⁴ F. Kiryk, *Urbanizacja*, s. 65. W tym przypadku mamy na myśli spotkania o charakterze raczej „towarzyskim” lub w gronie najbliższych współpracowników. Raczej nie ulega wątpliwości, że obrady z udziałem większej liczny duchowieństwa odbywały się w kolegiacie kurzelowskiej.

²⁵ *Visitationes bonorum archiepiscopatus nec non capituli Gnesnensis saeculi XVI*, ed. B. Ulanowski, Cracoviae 1920, s. 709–710; F. Kiryk, *Urbanizacja*, s. 66.

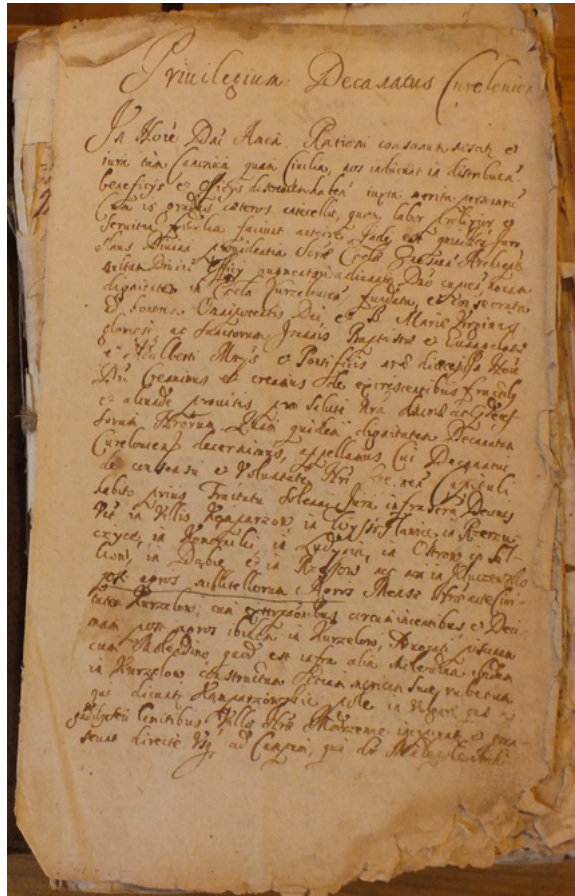
²⁶ Podobnie interpretuje się lokację Łęgonic w połowie drogi między Łowiczem a Kurzelowem przez arcybiskupa Mikołaja Trabę w 1420 r. Tu także funkcjonował oficjaliał, było centrum rozległego klucza dziesięcinnego i położenie na ważnej drodze, zob. A. Gąsiorowski, I. Skierska, *Oficjaliały*, s. 95–121; M. Słomski, *Lokacje miejskie w dobrach biskupich na ziemiach polskich w XV w.*, w: *Monarchia – społeczeństwo – tożsamość. Studia z dziejów średniowiecza*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2019, s. 354.

²⁷ F. Kiryk, *Urbanizacja*, s. 66.

²⁸ J. Wiśniewski, *Historyczny opis*, s. 117. Regesty dokumentów dotyczących szpitala ubogich w Kurzelowie są tym bardziej cennym nowym materiałem źródłowym, że ks. J. Wiśniewski zanotował o teże instytucji zaledwie trzy zdania!

²⁹ P. Kardys, *Wiślica w średniowieczu i w okresie wczesnonowożytnym*, Kielce: Kieleckie Towarzystwo Naukowe 2006, s. 247–274 (rozdział: „Szpital Św. Ducha w Wiślicy”).

³⁰ Zob. w dalszej części artykułu liczne regesty zapisów sum, czynszów i darowizn dla szpitala kurzelowskiego.

[fot. 2. IJKK-1, k. 4r, odpis aktu erekcji dziekanii kurzelowskiej, fot. P. Kardyś]

Murowany kościół kolegiacki stanął w połowie XIV w. z fundacji arcybiskupa Jarosława Bogorii Skotnickiego³¹. Słaby rozwój gospodarczy miasta i okolicy spowodował już w 1368 r. redukcję kanonii z 6 do 3 ze względu na niskie uposażenie kolegiaty, ale też wiązało się to raczej z reformą zgromadzenia kanonickiego aniżeli z powtórnią fundacją kolegiaty³². Można przypuszczać, że proces reformy zgromadzenia był rozłożony w czasie, o czym zdaje się świadczyć erekcja dziekanii już w 1364 r., a następnie dążenia władzarza archidiecezji do wzmocnienia korporacji poprzez włączenie do niej archidia-

³¹ B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, wyd. K.J. Turowski, Kraków 1858, s. 224; J. Długosz, *Dziejów polskich ksiąg dwanaście*, Kraków 1868, s. 340; LBŁ, t. I, s. 545.

³² J. Wiśniewski, *Historyczny opis*, s. 120; M. Bilska-Ciećwierz, *Powstanie i organizacja*, s. 21, 29.

kona³³. Działania te, w postaci budowy kościoła kolegiackiego i reformy oraz wzmocnienia zgromadzenia, były z całą pewnością przemyślaną inicjatywą włodarza diecezji w zakresie wzmocnienia organizacji terytorialnej Kościoła gnieźnieńskiego, jak też właściciela miasta dążącego do utrzymania lub podniesienia rangi ośrodka. Do chwili obecnej brakuje próby odpowiedzenia na zasadnicze z punktu widzenia historii Kurzelowa pytanie, kto i kiedy pierwotnie ufundował grupę kanoniczną. W literaturze funkcjonuje domniemanie, że uczynił to raczej któryś z arcybiskupów gnieźnieńskich, po wejściu w posiadanie Kurzelowa³⁴. Należy jednak zaakcentować, że nie można wykluczyć przekazania Kościołowi dóbr z centrum w Kurzelowie wraz z istniejącą już grupą kanoniczną przez miłościwie panującego, co byłoby zgodne z praktyką stosowaną w wielu podobnych przypadkach, a którą przekonująco zaprezentował przed laty Janusz Szymański³⁵. Prepozyt kurzelowski pojawił się w źródle po raz pierwszy w 1365 r., dziekan w 1375 r., kustosz w roku 1346, a archidiakon na początku XIV w. (1306 r.)³⁶. Wg Tadeusza Silnickiego powstanie archidiakonatów można odnieść do przełomu XII i XIII w., a zatem już wtedy Kurzelów mógł stać się siedzibą archidiakona³⁷. O działalności miejscowej szkoły kolegiackiej świadczą źródła począwszy od XV w., ale jej metryka jest zdecydowanie starsza i zbliżona do początków ponownego erygowania (ewentualnie reformy) kolegiaty lub jeszcze wcześniejsza³⁸. O wikariuszu odpowiedzialnym za nauczanie w miejscowej szkole wspomniano bowiem już w przywileju arcybiskupa Jarosława Bogorii Skotnickiego z 1369 r.³⁹. Wraz z powtórnią erekcją kolegiaty (lub tylko reformą) rozpoczął się jej okres „parafialny”⁴⁰, który poznajemy dopiero z *Liber beneficiorum* Jana Łaskiego (początek XVI w.).

³³ Archidiakonat kurzelowski obejmował 72 kościoły parafialne w dawnym województwie sandomierskim, zob. E. Wiśniowski, *Rozwój organizacji parafialnej w Polsce do czasów reformacji*, s. 287 i n.

³⁴ M. Bilska-Ciećwierz, *Powstanie i organizacja*, s. 21.

³⁵ J. Szymański, *Kanonikat*, passim.

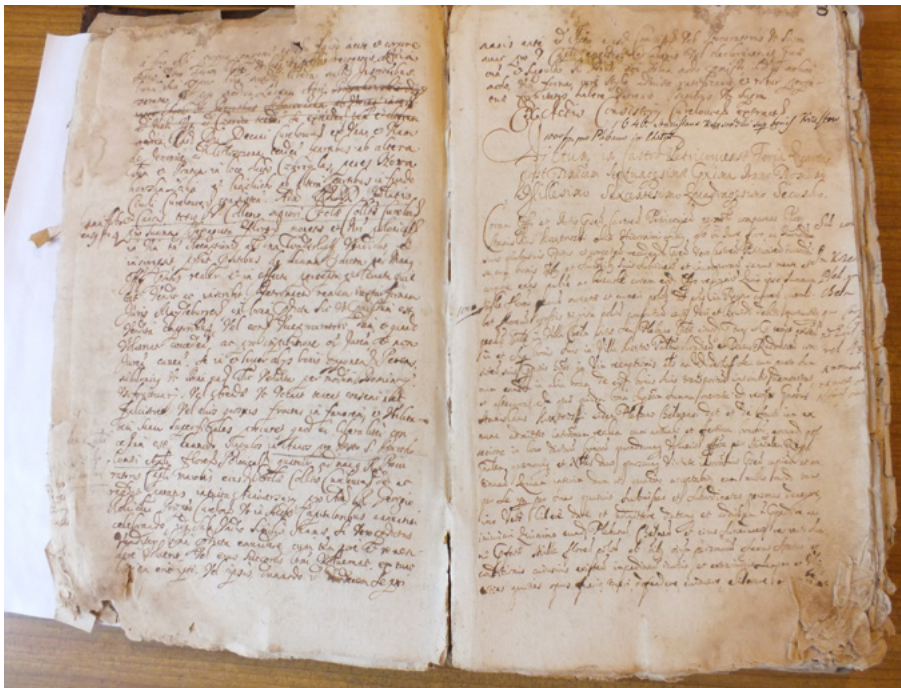
³⁶ M. Bilska-Ciećwierz, *Powstanie i organizacja*, s. 21.

³⁷ T. Silnicki, *Organizacja archidiakonatu w Polsce*, w: T. Silnicki, *Z dziejów Kościoła w Polsce*, Warszawa: Instytut Wydawniczy „PAX” 1960, s. 257.

³⁸ Prawdopodobnie za szkołę odpowiedzialny był prepozyt już od początku fundacji grupy kanonicznej, o czym zdają się świadczyć zapisy w statutach kolegiaty kurzelowskiej z XVI–XVII w. w rodzaju: *De schola ejusque Rectore per D. P[raepositi] tum ordina*; J. Wiśniowski, *Historyczny opis*, s. 121; P. Kardys, *Biblioteka*, s. 42.

³⁹ ZDM, cz. 4, nr 1002; zob. LBŁ, t. I, s. 547, gdzie powtórzono tę informację; S. Librowski, *Repertorium akt wizytacji kanonicznych dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej*, cz. 1, *Akta przechowywane w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku*, z. 3, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” 30(1975), s. 76.

⁴⁰ Więcej na temat miejscowej szkoły zob.: J. Wiśniowski, *Historyczny opis*, s. 118; D. Wojciechowski, „*Dynastia*” *Kurzelowitów*, s. 74–82; P. Kardys, *Biblioteka*, s. 42.

[fot. 3. IIKK-1, k. 7v–8r, zapisy czynszów dla kapituły kurzelowskiej i plebana w Chełmie z lat 1637–1642, fot. P. Kardyś]

Skądinąd bogate w zakresie wykorzystania źródeł wydawnictwo prof. Feliksa Kiryka „Urbanizacja Małopolski. Województwo sandomierskie XIII–XVI wiek” pod hasłem Kurzelów ani razu nie przywołuje zespołu „Akta kolegiaty kurzelowskiej” z ADK, chociaż wielokrotnie na kartach tego zespołu znajdujemy informacje o sporach pomiędzy miejscowym klerem a szlachtą, mieszczanami i chłopami, głównie o pańszczyźnie, ale też zapisy wyderka-fów (*Censum als na Wyderkaff*), testamenty, różne potwierdzenia darowizn i czynszów, odpisy erekcji i fundacji kanonii. Nawet korzystając z obszernych wypisów/streszczeń ks. Jana Wiśniewskiego z tychże akt, F. Kiryk cytuje jego pracę tylko dwukrotnie. Uznać to należy za swego rodzaju „wypadek przy pracy” tego zasłużonego badacza, skoro znajdujemy w tych aktach mnóstwo informacji o lokalizacji zabudowań w mieście i na przedmieściu kurzelowskim, o ich właścicielach, o lokalizacji folwarków, pól, ogrodów i łąk mieszczkańskich, o lokalnych drogach. Natomiast o aktach kolegiaty kurzelowskiej wrywkowo informuje w swojej monografii biskupstwa krakowskiego ks. Bolesław Kumor⁴¹,

⁴¹ B. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. 4, Kraków: Wydawnictwo Świętego Stanisława BM 2002, s. 96–140.

bo chociaż Kurzelów w administracji kościelnej należał do archidiecezji gnieźnieńskiej, to jednak cały szereg informacji zawartych w aktach kurzelowskich przydatny był w opracowaniu dziejów terenów biskupstwa krakowskiego przyległych do archidiaconatu kurzelowskiego (akta uwzględniają także „ludzi Kościoła” diecezji krakowskiej wywodzących się z Kurzelowa).

Przyjrzyjmy się zatem jednemu z tomów, wg mnie najciekawszemu, w każdym razie chronologicznie najwcześniejszemu. Całość rozpoczyna się od obecnej karty pierwszej (z całą pewnością brakuje wcześniejszych kart) zawierającej spis przywilejów z lat 1544–1547 dla dziekani kurzelowskiej na pobieranie dziesięciny z wsi i pól, m.in. w Kluczewsku, Komparzowie, Rzereszczycach, Komornikach, Wyższym Głowcu, Ludyni, Ostrowie, Dąbiu, Rzeszowie, Kurzelowie, Modrzewiu⁴². Podano także opis pól należących do kurii dziekana, jak również informację o kołędzie należnej już od 1364 r. (dziekanie erygował arcybiskup Jarosław Bogoria Skotnicki przy okazji reformy kolegiaty). Z zapisu w „Kopiarzu” dowiadujemy się, że odpisu dokonano *Ex Actis Consistorii Cureloviensis folio 56*, zatem jest to ekscerpt⁴³ i w dużej części przytaczane zapisy mają taką właśnie formę (np.: *Verba ex Actis excerpta* [...]). Równie często wpisy mają formę ingrossacji z dosłownym przytoczeniem wszelkich formuł kancelaryjnych (*Actum in Iudicio Necessario Bannito, Coram Actis, Coram eiusdem iudicio bannito, Coram Actis Advocatali Cureloviensis* itp.), a nawet odwzorowaniem opisu pieczęci i podpisu notariusza pod skopiowanym w tomie dokumentem. W woluminie znajdują się ponadto m.in. odpisy z akt grodzkich opoczyńskich, chęcińskich i piotrkowskich, odpisy dotyczące erekcji altarii *Beatissimae Virginis Mariae* w kolegiacie kurzelowskiej z 1624 r., a także nadania czynszów od mieszczan kurzelowskich dla kapituły mniejszej kurzelowskiej z przeznaczeniem na anniwersarze. Może nie byłoby w tym nic szczególnego, gdyby nie fakt, że przy tej okazji wyliczono nie tylko imiennie benefaktorów, ale także pola i domy, na których lokowane były owe sumy, co dla jakichkolwiek studiów o charakterze socjotopograficznym jest bezcenne. Jako kolejną ciekawostkę można przywołać odpis przywileju arcybiskupa gnieźnieńskiego Mikołaja Prażmowskiego dla miejscowego archidiacona, będącego jednocześnie proboszczem chęcińskim, na odnowienie młyna pod Kurzelowem (1672 r.)⁴⁴. Równie interesujące są dokumenty dotyczące sporów pomiędzy duchownymi kurzelowskimi, dokumentacja związana z erekcją kościoła w Rembieszycach wraz z jego uposażeniem, potwierdzenia oficjała i dziekana kurzelowskiego odnośnie do nadań dla kolegium wikariuszy⁴⁵ czy wreszcie wzmiankowanie o nieznanym

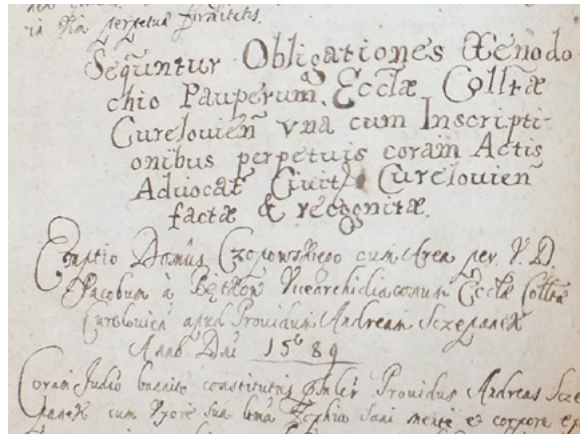
⁴² Por. J. Wiśniewski, *Historyczny opis*, s. 122.

⁴³ Por. dokument arcybiskupa Jarosława Bogorii Skotnickiego erygujący w kolegiacie kurzelowskiej dziekanie z uposażeniem w postaci młyna, stawu, łąk, dąbrowy, ogrodów, dziesięcin i kołędy; ZDM 4, nr 970.

⁴⁴ J. Wiśniewski, *Historyczny opis*, s. 123.

⁴⁵ Kolegium wikariuszy (*Capitulum minus*) składało się w XVII w. z czterech wikariuszy: wicepozyta, wicekustosza, wiceschoalstyka i wicedziekana.

z innych publikacji organiście kolegiaty kurzelowskiej (najpóźniej pod rokiem 1543). Zasadne jest nazwanie omawianego tomu roboczym tytułem „Kopiarz kurzelowski”. W sumie znalazło się w nim około setki odpisów różnych aktów prawnych, m.in. z akt miejskich kurzelowskich (*ex Actis Cureloviensis*), z akt wójtowskich Kurzelowa (*Acta advocatalia/viceadvocatalia*), z akt oficjałów kurzelowskich (*ex Actis Consistorij Cureloviensis extract*), z ksiąg grodzkich (np. *Actum in Castro Opoczniensi*), z dokumentów samoistnych i innych (np. z Trybunału Koronnego: *Actum Petricoviae in Jurijs Ordinarijs Generalibus Tribunalis Regni*). Ponadto na końcu zamieszczono inwentarz rzeczy ruchomych kolegiaty kurzelowskiej z roku 1680 i 1720, niezwykle ciekawy, pokazujący dokładnie wyposażenie kościoła i zakrystii⁴⁶. Zarówno w tym woluminie, jak i w następnych znajdujemy nazwiska wielu osób oraz opisy sporów majątkowych związanych ze znaczącymi miejscowościami staropolskiego województwa sandomierskiego, takimi jak: Chęciny, Bodzentyn, Opoczno, Radomsko, Piotrków, Szydłów i wiele innych. Komentując w skrócie ten fakt, wystarczy przypomnieć znane z literatury ustalenia podkreślające, że sądy oficjałskie i wytworzone przez nie akta konsystorskie stanowiły swego rodzaju instytucję współczesnego „notariatu”, gdzie – oprócz kwestii spornych będących w gestii uprawnień oficjałów – okoliczna szlachta, mieszczenie, rzadziej chłopi „rejestrowali” niejako swoje spory i ich rozstrzygnięcia, wpisywali czynsze i testamenty, wnosili odpisy z ksiąg grodzkich, a nawet wyroki z sądów ziemskich i Trybunału Koronnego. Było to prawnie możliwe, o ile w wykonaniu interesy te nie były sprzeczne ze sobą i nie kolidowały z kanonami kościelnymi⁴⁷.

[fot. 4. IIKK-1, k. 121v, potwierdzenie zakupu domu dla szpitala kurzelowskiego przez archidiakona Jakuba z Będkowa, 1589 r., fot. P. Kardyś]

⁴⁶ Nieznane J. Wiśniewskiemu, co pozwala wnioskować, że nie dotarł do tego woluminu.

⁴⁷ Zob. W. Wójcik, *Organizacja i działalność oficjaluatu*, s. 126; P. Kardyś, *Mieszkańcy*, s. 197–210; E. Knapiek, *Akta oficjaluatu wiślickiego*, s. 9–21.

W „Kopiarzu” znajdujemy także potwierdzenie działalności fundacyjnej znanych uczonych „Kurzelowitów”: Jana Muszczeńskiego (*Muscenius/Muchy*)⁴⁸, Jana Brożka (*Broscius*)⁴⁹, Stanisława Jakóbczyka (*Jacobei*)⁵⁰ oraz duchownych diecezji gnieźnieńskiej i krakowskiej, kanoników i oficjałów: Wojciecha Poniatowskiego, Zbigniewa Puczniewskiego, Maurycego Fryderyka z Jędrzejowa⁵¹, Jana Fryderyka, Szymona Smoleńskiego, Jakuba Chrostkowica⁵², Jana Woszczyzny, Mateusza Kazimierza Orłowskiego i innych⁵³.

Komentując brak odpowiedniej reprezentacji informacji źródłowych zaczerpniętych z zespołu akt kurzelowskich w literaturze dotyczącej stosunków miasto–kościół oraz wewnątrzkościelnych (w ramach administracji archidiecezji gnieźnieńskiej), jak również w literaturze dotyczącej rzeczywistości legislacyjnej okresu staropolskiego, dla całego obszaru obecnie nazywanego umownie „między Wisłą a Pilicą”⁵⁴, należy zwrócić uwagę, że brak zainteresowania tym niedocenianym zespołem wynika z kilku przyczyn. Można wymienić wśród nich: 1) trudności paleograficzne, oczywiste dla każdego, kto zna tego typu źródła rękopiśmienne; 2) brak zakrojonych na szeroką skalę działań edytorskich odnośnie do źródeł zgromadzonych w prowincjonalnych archiwach kościelnych, mających nierzadko przecież ponadregionalne znaczenie; 3) wreszcie dystans

⁴⁸ Pochodził z Kurzelowa (1532–1602); kanonik krakowski, kustosz i prepozyt kolegiaty św. Floriana, archidiakon kurzelowski, podkanclerzy i rektor Akademii Krakowskiej, dr teologii, autor prac z dziedziny matematyki i teologii; zob. L. Hajdukiewicz, *Musceniusz Jan*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. E. Rostworowski, t. 22, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1977, s. 282–284.

⁴⁹ Pochodził z Kurzelowa (1585–1652), ufundował przy miejscowej kolegiacie scholasterię; kanonik krakowski, prof. Akademii Krakowskiej, jej dziekan i rektor, matematyk, astronom i astrolog, teolog, doktorat z medycyny uzyskał w Padwie; lekarz nadworny bp. krakowskiego Marcina Szyszkowskiego, proboszcz w Staszowie; zob. A. Birkenmajer, *Brożek Jan*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. W. Konopczyński, t. 3, Lwów: PAU 1937, s. 1–3; J. Dianni, *Jan Brożek (Johannes Broscius), akademik krakowski*, Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych 1949.

⁵⁰ Pochodził z Kurzelowa (1540–1612), cioteczny brat Muszczeńskiego, dr filozofii i medycyny, prof. Akademii Krakowskiej, astrolog; zob. H. Barycz, *Jakobejus Stanisław*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 10, red. W. Konopczyński, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1962–1964, s. 333–335.

⁵¹ Proboszcz w Fałkowie (zm. po 1627), kanonik kurzelowski i łowicki, archidiakon kurzelowski, dr obojga praw; zob. J. Wiśniewski, *Historyczny opis*, s. 122–123, 131.

⁵² Jakub Bieda Chrostkowiec z Włoszczowy (1560–1630), studiował na Akademii Krakowskiej, proboszcz w Bolminie i Włoszczowie, oficjał kurzelowski; zob. E. Kosik, *Chrostkowiec z Małogoszcza*, „*Nasza Przeszłość*” 40(1973), s. 176–181.

⁵³ Por. J. Wiśniewski, *Historyczny opis*, s. 114–128.

⁵⁴ *Region świętokrzyski. Mit czy rzeczywistość?*, red. J. Wijaczka, Kielce: Wyd. Takt 2001, passim; *Dzieje regionu świętokrzyskiego od końca X do końca XVIII wieku*, red. J. Wijaczka, Warszawa – Kielce: Wyd. Takt 2004, passim.

poznawczy badaczy, którzy pisząc historię miejscowości, grup społecznych i zawodowych lub rodzin szlacheckich, nierzadko nie próbują nawet sięgnąć do mniej znanych archiwaliów. Właściwie poza ks. Danielem Wojciechowskim, badaczem historii „kościelnej” Kurzelowa, i dwoma historykami, Jackiem Pielasem oraz piszącym niniejszy tekst (a także wcześniejszy o księgozbiorze kolegiaty kurzelowskiej⁵⁵), trudno byłoby wskazać kogoś zainteresowanego na przestrzeni drugiej połowy XX w. i na początku wieku XXI tym niezwykle pod względem treści i faktów zespołem, przechowywanym w ADK. Dlatego też celem autora niniejszej publikacji było przybliżenie zawartości najcenniejszego woluminu z zespołu akt kolegiaty kurzelowskiej, aby badacze zainteresowani Kurzelowem, i nie tylko nim, mogli przy pomocy bardzo krótkich rejestów zorientować się, gdzie szukać interesujących ich informacji i uzyskać dostęp do podstawowych wiadomości o zawartości „Kopiarza”. To także szansa na przywrócenie niezbędnej uwagi i należytego znaczenia badaniom źródłowym, zwłaszcza nad kancelariami instytucji kościelnych okresu staropolskiego zlokalizowanymi poza centrami zarządu diecezjami, szczególnie w sytuacji, gdy pozostawiły one po sobie obszerną spuściznę aktową⁵⁶.

Opis zawartości woluminu oparto na metodzie ks. B. Kumora, z sukcesem zastosowanej przed laty przy inwentaryzowaniu zawartości tzw. kopiarza wiślickiego⁵⁷, przechowywanego również w ADK. Uczyniono tak przede wszystkim z tego względu, że opisywana jednostka archiwalna ma podobny charakter, tzn. jest zbiorem różnych skopiowanych dokumentów, nierzadko w formie swoistego transumtu z odwzorowaniem podpisów i pieczęci. Korzystając wielokrotnie z kopiarza wiślickiego przy okazji prowadzenia poszukiwań archiwalnych dotyczących mieszczan wiślickich, duchowieństwa kolegiackiego, miejscowej szkoły, szpitala i szerzej, o charakterze socjotopograficznym⁵⁸, przekonałem się, że jedynie krótkie, zregestrowanie zawartości tego typu akt, mających często charakter notarialnych potwierdzeń i spisów inwentarzowych, jest rozwiązaniem, które umożliwi zainteresowanym sięgnięcie bezpośrednio

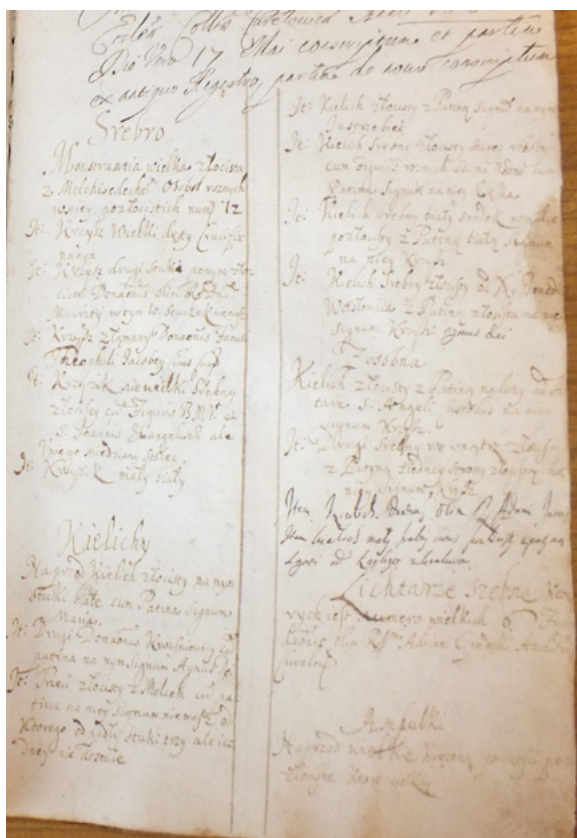
⁵⁵ P. Kardyś, *Biblioteka*, passim.

⁵⁶ Por. A. Gąsiorowski, *Staropolski dokument i kancelaria jako przedmiot badań historycznych*, w: *Nauki Pomocnicze Historii na XI Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich w Toruniu*, red. A. Tomczak, Warszawa – Łódź: PWN 1976, s. 53–62. Zestawienie bibliograficzne zob. A. Adamska, *Bibliographie de la diplomatie polonaise 1956–1996*, „Archiv für Diplomatik” 44(1998), s. 275–336; E. Knappek, *Akta oficjalatu i wikariatu*, passim.

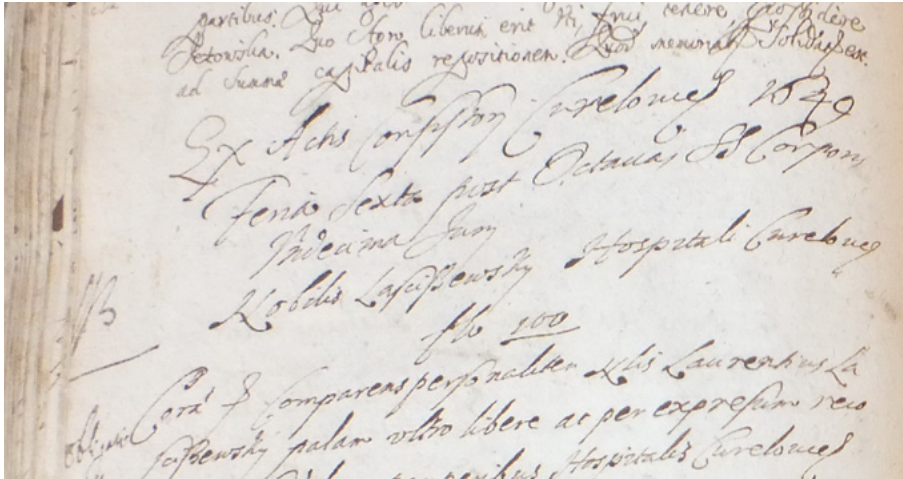
⁵⁷ B. Kumor, *Kopiarz kolegiaty Narodzenia NMP w Wiślicy*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 10(1965), s. 207–222. Por. W. Kowalski, *Schematyzm diecezji krakowskiej z tzw. kopiarza wiślickiego*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 81(2004), s. 101–104; J. Szymański, *Ze studiów nad średniowieczną historiografią małopolską. Wiślicki katalog biskupów krakowskich*, w: *Średniowiecze. Studia o kulturze*, t. 4, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1969, s. 7–47.

⁵⁸ Zob. P. Kardyś, *Wiślica*, passim.

do konkretnych zapisów, bez konieczności wertowania wielu dziesiątek kart czy nawet kilku tomów/poszytów. Opis „Kopiarza” jako jednostki archiwalnej został maksymalnie uproszczony, podobnie jak skrócone zostały regesty zachowanych wpisów, z podaniem jedynie najważniejszych faktów, takich jak: istota sprawy, osoby zainteresowane w sprawie, lokalizacje istotne dla treści zapiski, data czynności oraz źródło pochodzenia zapiski.

[fot. 5. IIKK-1, k. 142r, początek inwentarza kościoła kolegiackiego w Kurzelowie, 1680 r., fot. P. Kardys]

[fot. 6. IIKK-1, k. 130v, odpis z akt konsystorza kurzelowskiego, 1649 r., fot. P. Kardys]

1.

[1. Sygn.] II KK-1

[2. Tyt. oryg.] brak

[Tyt. nad.] Akta kolegiaty w Kurzelowie. Kopiarz dokumentów kurzelowskich 1544–1780

[3. Daty krań.] 1439–1781

[4. Opis zewn.] Oprawa: grzbiet płótno, okładki tektura, papierowa wyklejka okładziny górnej w postaci karty z fragmentem tekstu religijnego; jęz. łaćniński, jedynie wyjątkowo fragmenty w jęz. polskim; wymiary ok. 31,5 × 20 cm; znak wodny w postaci stylizowanego kwiatu bez tarczy⁵⁹, może tzw. Bonarowa(?)⁶⁰; stan zachowania niezadowolający: całość mocno podniszczona

⁵⁹ Wg K. Badeckiego, *Znaki graficzne w księgach archiwum miasta Lwowa 1382–1600*, Lwów: Zakłady Graficzne Piller Neumanna 1928, nr 43, 45, lilia andegaweńska bez tarczy symbolizowała herb Bonarów, uszlachconego rodu mieszczan krakowskich, którzy posiadali papiernię w Balicach pod Krakowem i w Bonarce za Pogórzem. Jako że pierwsza z nich produkowała papier w latach 1563–1637, znak wodny wydaje się pochodzić z tego samego okresu, co powstanie/założenie „Kopiarza”, gdyż najstarsze wpisy wykonane zostały pismem charakterystycznym dla okresu od końca XVI do połowy XVII w.

⁶⁰ Nieco inaczej charakteryzuje filigran i okres działania papierni w Balicach J. Siniarska-Czaplicka, *Filigrany papierni położonych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej od początku XVI do połowy XVIII wieku*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN 1969, s. 7; por. J. Siniarska-Czaplicka, *Katalog*

i odspojona od grzbietu, częściowo naddarte brzegi kart, liczne zaplamienia, część kart luźnych; k. 150.

[5. Uwagi] Ostateczny kształt „Kopiarz” uzyskał najprawdopodobniej nie wcześniej niż w 1780 r., wówczas został zszyty i oprawiony; zawiera opisy, zapisy i odpisy różnych dokumentów sporządzone co najmniej przez kilka osób na przestrzeni XVII i XVIII w.; zawiera też sporo informacji mogących wskazywać, kim byli autorzy sporządzonych odpisów (ekstraktów, ingrossacji) – byli to członkowie miejscowego duchowieństwa, w olbrzymiej większości notariusze konsystorza kurzelowskiego, tylko wyjątkowo wpisy dokonywane były osobiście przez miejscowych oficjałów (*inscripsit in rem Jacobi Officiali Cureloviensis*) lub któregoś z prałatów bądź kanoników; z dużym prawdopodobieństwem odpisy te pełniły funkcję podręcznego zbioru informacji, na co wskazuje typowo praktyczny charakter tych zapisów i brak wyraźnych form ozdobnikowych; jedynym wyjątkiem jest kilka przypadków, kiedy nagłówki sporządzone zostały bardziej ozdobnym (wytluszczonym) pismem kancelaryjnym, co mogłoby wskazywać na pierwotny zamiysł założenia kopiarza o uroczystym charakterze, a nie tylko jako podręcznej pomocy archiwalnej, o czym świadczą późniejsze nawet o kilkadziesiąt lat dopiski; wpisy informują o czynszach na rzecz miejscowego duchowieństwa, uposażeniu poszczególnych prebend, szpitala, pokazują też ożywione relacje miasto–kościół.

Regesty:

- k. 1r–3r: *Privilegium Decanatus Cureloviensis*, 1544 r. (wypis z akt konsystorza kurzelowskiego, folio 56);
- k. 3r: przywilej na dziesięcinę z Rzeszowa (sic!) dla dziekana kurzelowskiego, 1547 r. (wypis z akt konsystorza kurzelowskiego)⁶¹;
- k. 3v–4r: *Erectio Custodiae Cureloviensis* (ekstrakt z akt grodzkich łączyckich powtarzający opis kustodii z *Liber beneficiorum* Łaskiego⁶²; mocno uszkodzone i częściowo wydarte karty; potwierdzony przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Mikołaja Prażmowskiego, kolejne potwierdzenie w 1695 r. przez dziekana kurzelowskiego ks. Szczepanowskiego);
- k. 4r–4v [uwaga: zaburzona foliacja]: zapis 2000 florenów polskich na dobrach Sokołów dla Jana Fryderyka, proboszcza w Staszowie, prebendarza kurzelowskiego, i jego następców od Aleksandra Gardvonskiego, 1641 r. (odpis z ksiąg grodzkich opoczyńskich dokonany przez Jakuba Chrostkowica, oficjała kurzelowskiego i proboszcza w Małogoszczu);

filigranów czerpalni Rzeczypospolitej zebrany z papieru druków tłoczonych w latach 1500–1800, Łódź: PWN 1983, s. 14.

⁶¹ Zob.: LBŁ, t. I, s. 548 (Rzeszówek).

⁶² Tamże, s. 552–553.

- k. 5r–5v: zapis 1300 florenów polskich przez Alberta *de* Brzeziny Lasockiego na dobrach Fałków z przyległościami (stawami, karczmami, folwarkiem) na ołtarz *Beatissimae Virginis Mariae* w kolegiacie kurzelowskiej, przyjęty przez Fryderyka, prepozyta fałkowskiego i archidiacona kurzelowskiego, 1624 r. (odpis z ksiąg grodzkich opoczyńskich);
- k. 5v–7v: zapis 60 florenów na czynsz roczny 4 florenów od mieszczan kurzelowskich na swoich polach dla kapituły kurzelowskiej na anniwersarze, 1637 r. (wyciąg z akt konsystorza kurzelowskiego);
- k. 7v–8r: potwierdzenie zapisu 4 florenów czynszu (*als na wyderkaff*) na dobrach mieszczanina Bryczkowicza od sumy 60 florenów dla kapituły większej kurzelowskiej, 1637 r. (wyciąg z akt konsystorza kurzelowskiego);
- k. 8r–8v: czynsz od 1000 florenów polskich od Stanisława Krzęstowskiego na dobrach Krzęstów dla plebana w Chelmie, 1642 r. (odpis z ksiąg grodzkich piotrkowskich wniesiony do akt konsystorza kurzelowskiego);
- k. 9r–10v: zapis 100 florenów polskich *pro fabrica ecclesiae* i 70 florenów polskich dla rektora szkoły kurzelowskiej na anniwersarze, 1648 r. (odpis z ksiąg grodzkich chęcińskich);
- k. 10r–12v: zapis 60 florenów czynszu od Jana Ciężkowskiego na dobrach Łągów od 1000 złotych polskich dla szpitala w Kurzelowie i 100 florenów dla wikarych miejscowych, 1646 r. (odpis z ksiąg grodzkich chęcińskich);
- k. 12v: zapis 2000 florenów na wyderkaf na dobrach Mosty Piecząły w 1620 r., potwierdzony w 1647 r. (zapis w księgach grodzkich krakowskich i chęcińskich; w tym przypadku brak treści zapiski, jedynie informacja o dacie i miejscu jej wpisania);
- k. 13r–14r: potwierdzenie zapisu 2000 florenów przez Pawła Pukarzewskiego na swoich dobrach Piecząły Mosty dla archidiacona kurzelowskiego i prepozyta Maurycego Fryderyka Jędrzejowskiego, 1629 r. (odpis z ksiąg grodzkich piotrkowskich);
- k. 14r–16r: potwierdzenie zapisu 1000 florenów polskich przez Pawła Pukarzewskiego na swoich dobrach Pukarzew dla prebendy *Fridericiani*, 1638 r. (odpis z ksiąg grodzkich piotrkowskich)⁶³;
- k. 16r–17v: potwierdzenie zapisu 1500 florenów polskich przez Pakosława z Brzezia dla wikariuszy kurzelowskich na dobrach Kotlice, 1646 r. (odpis z ksiąg grodzkich krakowskich);
- k. 17v–18r: arcybiskup gnieźnieński Piotr nadaje dziesięcinę ze wsi *Wola Zycinska seu aliter Stradzinska* dla organisty kurzelowskiego z mensy arcybiskupiej, 1543 r.;

⁶³ Wg J. Wiśniewskiego, *Historyczny opis*, s. 131, zapis miał miejsce w 1629 r., fundatorem nowej kanonii był ks. Maurycy Fryderyk z Jędrzejowa.

- k. 18r–19v: potwierdzenie zapisu 300 florenów polskich od Stanisława Życińskiego dla wikariuszy kurzelowskich na dobrach Żytna, 1551 r. (odpis z akt konsystorza kurzelowskiego, gdzie znajdował się zapis o tym legacie pod datą 1439 r.);
- k. 19v–20v: odpis przywileju na wójtostwo Żytna dla kolegium wikariuszy kurzelowskich, 1439 r.;
- k. 21r–22v, 23v, 24r: arcybiskup gnieźnieński Wawrzyniec Gembicki dokonuje inkorporacji prebendy kościoła radoszyckiego do kolegiaty kurzelowskiej, 1618 r. (w trakcie zespajania bloku pominięto lub utraciono kartę, na której zapisana była dalsza treść dokumentu, lub karta została później wydarta, gdyż na k. 23r kontynuowany jest opis prebendy kustosza kurzelowskiego i jego dochodów z Konieczna, następnie inkorporacja prebendy radoszyckiej kończy się na k. 24r)⁶⁴;
- k. 23r–23r: włączenie dziesięciny w Karśnicach należącej do proboszcza z Rembieszyc do kościoła kurzelowskiego, 1538 r. (odpis z akt konsystorza kurzelowskiego);
- k. 24v–28r: opis uposażenia prepozytury kurzelowskiej, 1593 r. (odpis z akt konsystorza kurzelowskiego, m.in. zapisy z 1492 r. i 1634 r.)⁶⁵;
- k. 28v–29r: czynsz z karczmy w Koniecznie dla kustodii kurzelowskiej, 1598 r. (odpis z akt konsystorza kurzelowskiego z 1660 r.)⁶⁶;
- k. 29v–30r: prawa (*de jure*) plebana w Rembieszycach w kapitule kurzelowskiej, 1638 r. (odpis z akt konsystorza kurzelowskiego)⁶⁷;
- k. 30v–39v: erekcja prepozytury kurzelowskiej (bez daty; odpis z akt konsystorza kurzelowskiego);
- k. 40r–42r: opis prebendy kaznodziei kurzelowskiego *Wolska als Royycka* (bez daty; odpis z akt konsystorza kurzelowskiego za dziekanatu Zbigniewa Puczniewskiego, oficjała kurzelowskiego)⁶⁸;
- k. 42r–42v: ugoda posiadacza kanonii Kluczewskiej i Dąbrowskiej (*fundi Kluczewsko et Dąbrowski*) Wincentego Płoczko, kanonika kurzelowskiego, z Mikołajem Dąbrowskim o dziesięciny z Dąbrowy, 1555 r.;
- k. 42v–43v: archidiakon kurzelowski rozstrzyga spór o dziesięciny w Malewie, 1555 r.;
- k. 43v: nieczytelne (zatarty i wyblakły atrament);
- k. 44r–44v: erekcja kanonii *fundi Gorzkowice* w kolegiacie kurzelowskiej, 1634 r. (odpis z *Liber beneficiorum* Łaskiego z archiwum kapituły metropolitalnej w Gnieźnie);

⁶⁴ J. Wiśniewski, *Historyczny opis*, s. 128–129.

⁶⁵ LBŁ, t. I, s. 546–547.

⁶⁶ Tamże, s. 552.

⁶⁷ Tamże, s. 580–581.

⁶⁸ Zbigniew Puczniewski, dziekan i oficjał kurzelowski, wystąpił w roku 1551, zob. J. Wiśniewski, *Historyczny opis*, s. 122.

- k. 45r–46r: arcybiskup gnieźnieński Wojciech Baranowski eryguje kanonię „Kluczewsko” w kolegiacie kurzelowskiej, 1616 r. (odpis z archiwum kapituły metropolitalnej w Gnieźnie)⁶⁹;
- k. 46r: prawa kanonii „Kluczewsko” do dziesięcin w Kluczewsku, 1514 r.; w Pilzycy, 1548 r.; w Maluszycach, Dąbrowie i Rogaczewie, 1548 r.⁷⁰;
- k. 47r: kontrakt na powyższe dziesięciny, 1549 r.;
- k. 48r: *solutio* na tenże kontrakt, 1590 r. (odpis z akt konsystorza kurzelowskiego, do którego wniesiono odpis z *Liber beneficiorum* Łaskiego dotyczący uposażenia kanonii „Kluczewsko”)⁷¹;
- k. 48v–59r: erekcja kanonii *fundi Fridericiani* (Maurycego Fryderyka z Jędrzejowa), 1625 r., 1628 r., 1635 r. (odpis z akt konsystorza kurzelowskiego);
- k. 59v–61r: instytucja kanonika i prebendy *Friderici*, 1638 r. [1649];
- k. 61v–63r: odpis erekcji prebendy archidiacona kurzelowskiego, 1521 r.⁷²;
- k. 63v–71v: przeniesienie czynszu od 3000 florenów polskich ze wsi Gozna w parafii Mnichów do parafii Mokrzeń dla kanoni *Friderici*, 1662 r. (odpis z ksiąg grodzkich chęcińskich 1662 r.; dopisek o przeniesieniu tej sumy na dobra Zagajów w 1727 r., także w grodzie chęcińskim);
- k. 71v–74r: odpis dziesięciny z przedmieścia w Chęcinach dla ks. Jana Woszczyzny, plebana w Złotnikach, kanonika i oficjała kurzelowskiego, 1662–1664 r. (odpis z akt Trybunału Koronnego)⁷³;
- k. 74v–75r: rozszędzenie sporu pomiędzy mieszczanami kurzelowskimi (rajcami i przedmieszczanami) a archidiaconem kurzelowskim i proboszczem parafii św. Floriana na Kleparzu, Janem⁷⁴, o dobra *parvi campi alias Malepole*, 1596 r. (odpis z akt dziekana kurzelowskiego Wojciecha Poniatowskiego);
- k. 75v–76v: odnowienie (*locatio*) spustoszonego młyna archidiacona kurzelowskiego i proboszcza chęcińskiego, Mateusza Kazimierza Orłowskiego, pod miastem Kurzelowem przez małżonków Wojciecha i Mariannę Milonak, potwierdzone przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Mikołaja Prażmowskiego, 1672 r. (sporządzono w dworze proboszcza chęcińskiego)⁷⁵;
- k. 77r–87bv: alfabetyczny rejestr anniwersarzy w kolegiacie kurzelowskiej, 1792–1797 r.;
- k. 88r–88v: niezapisana;

⁶⁹ LBŁ, t. I, s. 557.

⁷⁰ Tamże, s. 553–554.

⁷¹ Tamże, s. 553–554.

⁷² Tamże, s. 550–551.

⁷³ J. Wiśniewski, *Historyczny opis*, s. 126; F. Kiryk, *Urbanizacja*, s. 66.

⁷⁴ Jan Muszczeński (*Muscenius*), zob. przyp. nr 47.

⁷⁵ Zob. LBŁ, t. I, s. 549; J. Wiśniewski, *Historyczny opis*, s. 124.

- k. 89r: protest ks. kanonika Jana Fridericiusa, plebana skorzeszowskiego i prebendariusza kurzelowskiego, przeciwko wikariuszom kurzelowskim o 300 florenów z testamentu kanonika i archidiacona kurzelowskiego Szymona Smoleńskiego zabezpieczonych na dobrach Włoszczowa (bez daty; odpis z akt konsystorza kurzelowskiego)⁷⁶;
- k. 89v–91v: dekret rozstrzygający spór pomiędzy prodziekanem i wikarym kurzelowskim *fundi Fridericiani* a wikarymi kurzelowskimi, 1636 r. (odpis z akt konsystorza kurzelowskiego, folio 90);
- k. 91v–92r: Mathias Rogaczewic, wicedziekan kurzelowski i prepozyt szpitala, zatwierdza czynsz 42 florenów polskich od mieszczan włoszczowskich dla kościoła kurzelowskiego, jego altarysty i ministeriała na dobrach w mieście Włoszczowa, 1633 r. (odpis z akt konsystorza kurzelowskiego);
- k. 92r–93r: Jakub Chrostkowic, prepozyt i oficjał kurzelowski, zatwierdza czynsz 153 florenów rocznie od Wojciecha Prusicy (Albert Prusicus) z Kurzelowa, plebana w Chełmie, dla kościoła kurzelowskiego od sumy 2250 florenów polskich zapisanych na wsiach Zajączkowie, Łaczkowice, Łosochów, 1641 r. (odpis z akt konsystorza kurzelowskiego);
- k. 93r: odpis fragmentu testamentu plebana w Chełmie Wojciecha Prusicy z zapisem czynszu od 70 florenów polskich dla kościoła kurzelowskiego na dobrach miasta Przedborza, 1644 r. (odpis z akt konsystorza kurzelowskiego);
- k. 93v–95v: zapis 42 florenów polskich dla wikarych kurzelowskich na dobrach „Krawiszowskie” od plebana w Chełmie Wojciecha Prusicy, 1641 r. (odpis z ksiąg miejskich piotrkowskich);
- k. 96r–97v: niezapisane;
- k. 98r: erekcja kościoła w Rembieszycach, zapis informujący o dziesięcinie ze wsi Karśnica na wino dla wicekustosza kurzelowskiego, 1638 r. (odpis z akt konsystorza kurzelowskiego)⁷⁷;
- k. 98r–99v: przywilej dla kolegium wikarych kurzelowskich na staw wójtowski „Pranica”, 1567 r. (odpis z akt konsystorza kurzelowskiego)⁷⁸;
- k. 99r–99v: odpis przywileju dla kolegium wikariuszy kurzelowskich na założenie dwóch prebend: wicekustosza i magistra szkoły, 1567 r. (wymieniona m.in. szkoła w Zakrzowie; odwołanie do przywileju z 1369 r.)⁷⁹;
- k. 100r–100v: ingrosowanie przywileju dotyczącego części dziesięcin ze wsi Zakrzów w parafii Czarnca z pól plebana parafii Węgleszów dla magistra szkoły w Kurzelowie, 1618 r.;

⁷⁶ J. Wiśniewski, *Historyczny opis*, s. 123.

⁷⁷ LBL, t. I, s. 580–581.

⁷⁸ F. Kiryk, *Urbanizacja*, s. 65–66.

⁷⁹ LBL, t. I, s. 547; J. Wiśniewski, *Historyczny opis*, s. 118.

- k. 100v: prepozyt kurzelowski potwierdza prawo do dziesięcin z pól wsi Węgleszów dla rektora szkoły kurzelowskiej i pozostałych wikarych oraz innych altarystów, 1597 r. (odpis z akt konsystorza kurzelowskiego);
- k. 100v: zapis czynszu na wsi Łachów w 1592 r. od Wojciecha Prusicy dla rektora szkoły kurzelowskiej i scholarów na wieczne czasy z obowiązkiem śpiewania antyfony *Salve Regina* przy ołtarzu Najświętszego Sakramentu, 1639 r. (odpis z akt konsystorza kurzelowskiego, folio 255);
- k. 101r–101v: dziekan i oficjał kurzelowski Szymon Smoleński potwierdza dziesięciny dla kolegium wikariuszy kurzelowskich we wsiach Trzepice, Kruszyna, Rogaczówek, Cielętniki, Raczkowice, Kalinki, Kluczewsko, Pilczyca, 1575 r. (odpis z akt oficjalatu kurzelowskiego)⁸⁰;
- k. 101v–103r: zapis 42 florenów od sumy 600 florenów czynszu przez Krzysztofa Strasza, dziedzica Włoszczowy, dla wikariuszy kurzelowskich i szpitala ubogich w Kurzelowie na dobrach miasta Włoszczowa, 1631 r. (odpis z akt konsystorza kurzelowskiego i ksiąg grodzkich chęcińskich)⁸¹;
- k. 103r–104v: zapis 70 florenów czynszu rocznego od 1000 florenów polskich przez Wojciecha Prusicę, proboszcza w Chełmie, dla wikarych kurzelowskich na dobrach Łączkowice i Pilcza, 1641 r. (odpis z akt grodzkich piotrkowskich);
- k. 104v–105r: zapis 40 florenów na polu „Skarbirgowska” dla wikarych kurzelowskich od mieszczan kurzelowskich Stanisława Skrobiroga i jego żony Zofii Biedziajki, 1620 r. (odpis z akt miejskich kurzelowskich);
- k. 105r–105v: potwierdzenie zapisu testamentowego Jana Musceni (Musczeńskiego), kanonika krakowskiego i archidiakona kurzelowskiego, doktora teologii, na 90 florenów czynszu od sumy 1500 florenów dla wikarych kurzelowskich na wsi Kotlice, 1612 r. (odpis z akt konsystorza gnieźnieńskiego);
- k. 105v–110v: odpis erekcji ołtarza Bożego Ciała (*Corporis Christi*) w kolegiacie kurzelowskiej przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Wawrzyńca Gembickiego z zapisanym czynszem dla wikarych kurzelowskich od 1500 florenów na Kotlicach (bez daty);
- k. 111r–111v: zapis 100 florenów na czynsz od wójta kurzelowskiego Stanisława Mirosz dla kolegiaty kurzelowskiej 1620 r. (sumę zapisano na „dziewięciu zagonach [...] od Zadowskiej drogi do Jeżowskich granic”); odpis z akt wójtowskich kurzelowskich);
- k. 111v–112r: zapis 100 florenów na czynsz od Szymona Kowalika dla Maurycego Fryderyka archidiakona kurzelowskiego, 1623 r. (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich);

⁸⁰ LBŁ, t. I, s. 557.

⁸¹ J. Wiśniewski, *Historyczny opis*, s. 116.

- k. 112r–112v: zapis 60 florenów dla Bractwa św. Anny na czynsz 3 florenów 20 groszy na dobrach Jana Mierwińskiego, mieszczanina kurzelowskiego, od Jana Ciężkowskiego *de Zackow* w obecności plenipotenty i starszego Bractwa Theofila Jakobeja, 1624 r. (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich);
- k. 112v–113r: zapis domu dla ołtarza *Beatissimae Virginis Mariae* w kolegiacie kurzelowskiej od Jana Ambrosiadisa (*vel* Ambroski), presbitera w kolegiacie kurzelowskiej, 1624 r. (przy opisie lokalizacji wspomniana łaźnia miejska; odpis z akt wójtowskich kurzelowskich);
- k. 113r–114v: zapis 100 florenów na czynsz 10 florenów polskich od Stanisława Skrobiroga i jego żony Zofii dla wikarych kolegiaty kurzelowskiej na anniwersarze za Jana Ambrosiadisa, 1634 r. (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich);
- k. 114v–115r: zobowiązanie Alberta Talarka i jego żony, mieszczan kurzelowskich, na czynsz od 50 florenów dla Wojciecha Prusicy na poprawę parkanu cmentarza przy kolegiacie kurzelowskiej, 1637 r. (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich);
- k. 115r–115v: zapis 6 florenów czynszu od 100 florenów Wojciecha Prusicy, plebana w Chełmie, *pro fabrica ecclesie* kolegiaty kurzelowskiej płatnych przez Mateusza Fornal z Kęparzowa, 1637 r. (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich);
- k. 115v–116r: zapis 6 florenów czynszu od braci Piotra Broszkowica i Alberta Neziwna zakupionego od sumy 100 florenów Alberta Byczka dla altarii *Beatissimae Mariae Virginis* w kolegiacie kurzelowskiej, 1637 r. (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich);
- k. 116r–117r: zapis 6 florenów czynszu od sumy 100 florenów Maurycego Fryderyka Andrzejowskiego, archidiacona kurzelowskiego, dla ołtarza *Beatissimae Mariae Virginis* w kolegiacie kurzelowskiej od Adama Marca na polach wsi Łachów, Cielętniki, 1639 r. (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich);
- k. 117v–118r: zobowiązanie Szymona Kowalika i jego żony Łucji do czynszu 6 florenów (*als na wyderkaff*) od 100 florenów Wojciecha Prusicy, proboszcza w Chełmie, zabezpieczonych na Łachowie, *pro fabrica als na parkan* kolegiaty kurzelowskiej, płatnych do wicedziekana i prokuratora kolegiaty kurzelowskiej, 1641 r. (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich); 1) 118r–119r: w tymże akcie potwierdzenie przeniesienia zapisu 100 florenów na czynsz 6 florenów zapisanych na polu Alberta Talarka i jego żony Jadwigi, 1641 r. (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich);
- k. 119r–119v: zobowiązanie Alberta Weisła i jego matki Katarzyny Weisłowej do czynszu (*als na wyderkaff*) od sumy 100 florenów polskich

- na dobrach we wsi Łachów *pro fabrica Ecclesiae Cureloviensis*, 1641 r. (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich);
- k. 119v: zobowiązania czynszów dla wikarych kurzelowskich od czterech mieszczan kurzelowskich, 1646 r. (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich); 1) k. 120r: zobowiązanie pierwsze: Jana Ambroź dla wikarych kurzelowskich 7 florenów czynszu od 100 florenów polskich zapisanych na Półłanku (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich); 2) k. 120r: zobowiązanie drugie: Jana Skirwiaskiego, rajcy kurzelowskiego, dla wikarych kurzelowskich 7 florenów czynszu od 100 florenów polskich zapisanych na Łachowie (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich); 3) k. 120r–120v: zobowiązanie trzecie: Jana Józefka dla wikarych kurzelowskich 7 florenów czynszu od 100 florenów polskich zapisanych na Jeżowicach (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich); 4) k. 120v: zobowiązanie czwarte: Szymona Jeziorskiego dla wikarych kurzelowskich 7 florenów czynszu od 100 florenów polskich zapisanych na polu w Łachowie (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich);
 - k. 120v–121r: potwierdzenie zapisów czynszów Jana Ambroź, Jana Skirwiaskiego, Jana Józefka i Szymona Jeziorskiego dla wikarych kurzelowskich przez Pawła Kużak *als* Bąk i rajców 1647 r. (zapis w aktach wójtowskich kurzelowskich);
 - k. 121r–121v: przeniesienie czynszu dla altarii św. Anny przez Alberta (Wojciecha?) Cielebanek i prowizorów szpitalnych w kwocie 20 grzywien polskich i 50 groszy zapisanych na polu „Kluszczyńska” Mariana Szmaciarka pod Łachowem i Alberta Cielebanek pod Jeżowem, 1654 r. (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich)⁸²;
 - k. 121v–123r: odpis zobowiązań na rzecz szpitala ubogich pw. Krzyża Świętego przy kolegiacie kurzelowskiej zapisanych w aktach wójtowskich kurzelowskich, 1589 r.: 1) czynsz z domu „Czopowskiego” (z polem) zapisanego przez Jakuba z Będkowa, wicearchidiakona kurzelowskiego, płatny rocznie w wysokości 6 grzywien groszy polskich przez mieszczan Andrzeja Szczepanka i jego żonę Zofię, 1589 r.; 2) łąka do szpitala kurzelowskiego nabyta przez dziekana i oficjała Zbigniewa Puczniowskiego od Mathiasa Vaszczyka za 4 grzywny groszy polskich, 1561 r.; 3) zakup łąki przez dziekana i oficjała kurzelowskiego Zbigniewa Puczniowskiego dla szpitala ubogich od Mathiasa Kaptur za 6 grzywien groszy polskich, 1589 r.; 4) zapis pola dla szpitala ubogich przez dziekana Zbigniewa Puczniowskiego, 1582 r., po jego śmierci przez egzekutorów, kanoników kurzelowskich, potwierdzony w aktach wójtowskich;

⁸² Z pewnością chodzi w tym przypadku o ołtarz Bractwa św. Anny, który miał powstać w 1619 r., zob. J. Wiśniewski, *Historyczny opis*, s. 116.

- k. 123r–124v: Stanisław Szarzewski, kanclerz archidiecezji gnieźnieńskiej, kanonik łęczycki i łowicki, oficjał kurzelowski, za zgodą Jana Mostowskiego, starosty kurzelowskiego, na wieczne czasy darowuje i uwalnia od dziesięciny *argulia iuxta stagnum* szpitalowi kurzelowskiemu, 1603 r.; 1) w tym samym dokumencie urodzony Joanes Mosiąski ogród ze stawem przy drodze Jędrzejowskiej (*via Andrea*) kupiony za kwotę 6 grzywien polskich szpitalowi kurzelowskiemu na wieczne czasy przekazuje; 2) w tym samym dokumencie Theophilus Jacobebus przekazał na wieczne czasy szpitalowi kurzelowskiemu folwark zakupiony za kwotę 60 grzywien;
- k. 124v–125r: ugoda pomiędzy braćmi rodzonymi Piotrem z Sandomierza, aptekarzem, i Krzysztofem z Kurzelowa Strybraciami („Strybratowie”), na mocy której Piotr przekazuje Krzysztofowi i jego potomkom 20 grzywien ze spadku po rodzicach z obowiązkiem wypłaty grzywny rocznie na rzecz szpitala kurzelowskiego, 1603 r. (z każdej grzywny po 3 grosze na Suchedni kapłanowi szpitalnemu za msze);
- k. 125r–125v: zapis od Pawła Romanowskiego, mieszczanina kurzelowskiego, kwoty 20 florenów polskich na czynsz 1 florena 30 groszy rocznie na dobrach Tomasza Szymkowicza *de* Rudniki dla szpitala kurzelowskiego, 1624 r. (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich);
- k. 125v–126r: zapis od Piotra Strybrata, mieszczanina sandomierskiego, potwierdzony przez Stanisława Mirosza, 20 grzywien polskich z obowiązkiem wypłaty grzywny rocznie na rzecz szpitala kurzelowskiego, 1625 r. (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich);
- k. 126v–126v: Jerzy Campbel, mieszczanin kurzelowski, i jego żona Krystyna potwierdzają, że Melchior Tyłek i Stanisław, prowizorowie, przyjęli zapis 100 florenów polskich na 6 procent dla szpitala kurzelowskiego, 1631 r. (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich)
- k. 126v–127r: Mathias Srocza i jego żona potwierdzają zapis 100 florenów na 6 florenów czynszu na wyderkaf dla szpitala kurzelowskiego na swoim domu w Kurzelowie, co potwierdzają prowizorowie szpitalni, 1631 r.;
- k. 127r–128r: zapis mieszczan kurzelowskich Jana i Wawrzyńca z żonami kwoty 70 florenów na dobrach „Włodarzowskie” dla szpitala kurzelowskiego, 1637 r.; 1) w tymże akcie Mikołaj Stander z żoną Krystyną Moczykotową potwierdzają czynsz roczny od kwoty 20 florenów zapisanych dla szpitala kurzelowskiego na swoim ogrodzie i polu na przedmieściu kurzelowskim; 2) w tymże akcie zapis Piotra Dymka i jego żony Zofii 30 florenów na szpital kurzelowski na swoim domu na czynsz 54 groszy rocznie na wyderkaf (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich);
- k. 128r: zapis 50 florenów polskich od mieszczki kurzelowskiej Jadwigi Skrobirgowskiej, wdowy po Pawle Romanowskim, dla szpitala kurze-

- lowskiego na polu pod Łachowem, 1637 r. (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich);
- k. 128v: zapis Jakuba i jego żony Zofii 130 florenów na wyderkaf dla szpitala kurzelowskiego na polu pod Łachowem, 1639 r. (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich);
 - k. 128v: zapis 50 florenów na czynsz (*alias na wyderkaff*) przez Stanisława Hoszczyk z żoną Gertrudą dla szpitala kurzelowskiego, 1640 r.;
 - k. 129r–130r: Jerzy Małachowski darowuje czynsz w wysokości 12 florenów polskich dla szpitala kurzelowskiego zapisanych na swoich dobrach Bąkowa Góra, 1629 r. (odpis z ksiąg grodzkich piotrkowskich);
 - k. 130r–130v: Paweł Broszkowicz, wójt, rajcy i ławnicy kurzelowscy potwierdzają darowiznę 150 florenów dla szpitala kurzelowskiego na czynsz od Jana Brożka, kanonika krakowskiego i profesora uniwersytetu krakowskiego, zapisaną na polu „Brochowska”, 1660 r. (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich);
 - k. 130v: Wawrzyniec Łąciszewski lokuje sumę 100 florenów dla szpitala kurzelowskiego na swoich dobrach, 1649 r. (odpis z akt konsystorza kurzelowskiego);
 - k. 131r–131v: zapis czynszu od sumy 120 florenów *in fundo Malicz* dla szpitala kurzelowskiego, 1635 r. (odpis z akt konsystorza kurzelowskiego; notka została później w całości przekreślona);
 - k. 132r: zapis sumy 200 florenów na dobrach „Kalecińskie” przez Wojciecha Prusicę, proboszcza w Chełmie, na czynsz dla kapituły kurzelowskiej, 1681 r.;
 - k. 132–133r: zapis Anny Wcisłowej Kączanki 100 florenów na czynsz (*alias na wyderkaff*) na polu Muszynka po Łachowem na wosk i świece do ołtarza wielkiego na św. Łucję w kolegiacie kurzelowskiej, 1677 r. (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich); 1) w tym samym akcie Stanisław Drozdowicz i jego żona Krystyna zapisują sumę 40 florenów na czynsz (*alias na wyderkaff*) 2 florenów 12 groszy na części własnego domu w mieście, płatnych na św. Łucję (bez daty; odpis z akt wójtowskich kurzelowskich);
 - k. 133r–133v: mieszczanin kurzelowski Tomasz Mrowiński i jego żona Agnieszka zapisują sumę 100 florenów na czynsz dla szpitala kurzelowskiego na swoim polu zwanym Kamieniec (lub *Semistadia*) pod wsią Jeżowice na czynsz 6 florenów, 1678 r. (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich);
 - k. 133v–134r: zapis sumy 50 florenów na czynsz 1 florena 30 groszy na dobrach Jana Skwirwin i jego żony Anny Krupczanki dla szpitala kurzelowskiego, 1616 r. (odpis z akt wójtowskich kurzelowskich);
 - k. 134r–134v: przeniesienie czynszu od Krzysztofa Starybrata i legatu piątego 155 florenów z pola pod Jeżowicami dla szpitala kurzelowskiego, 1610 r.;

- k. 135r–135v: Szymon Marcinkowski rajca przedborski w imieniu rady miasta i jego mieszkańców przyjmuje legat 500 florenów polskich z czynszem rocznym 30 florenów dla wicearchidiacona kurzelowskiego w zamian za mszę co kwartał za dusze darczyńców, zapisane na dobrach miasta Przedborza, 1766 r. (odpis z ksiąg grodzkich checińskich);
- k. 136r–136v: Zygmunt *de* Przybysławice Oraczowski, oficjał kurzelowski, kanonik kielecki, prepozyt i proboszcz w Chełmie, potwierdza wicearchidiaconowi kurzelowskiemu dziesięcinę we wsi Danków, 1769 r. (odpis z akt konsystorza kurzelowskiego);
- k. 136v: dekret arcybiskupa gnieźnieńskiego Antoniego Ostrowskiego aprobujący zapis dziesięciny z Dankowa, 1706 r. (odpis z akt konsystorza kurzelowskiego)⁸³;
- k. 137r: zapis sumy 1000 florenów od podczaszego Józefa Tagiela na dobrach „Rozenek” (w dobrach miasta Włoszczowy) dla wicearchidiacona kurzelowskiego, 1761 r. (odpis z ksiąg grodzkich opoczyńskich);
- k. 137v: potwierdzenie zapisu sumy 1000 florenów dla wicearchidiacona kurzelowskiego, 1781 r. (odpis z ksiąg ziemskich sandomierskich);
- k. 138r–139v: dekret arcybiskupa gnieźnieńskiego Antoniego Ostrowskiego potwierdzający zapis dziesięciny wytycznej z Dankowa w kluczu kurzelowskim dla wicearchidiacona kurzelowskiego; sporządzono na gruntach wsi Danków (wymieniono mieszkańców wsi i dokładnie opisano podział oraz stan ich zagospodarowania); przytoczono w trakcie wizji lokalnej w Dankowie erekcję archidiaconatu z *Liber beneficiorum* Łaskiego; 1770 r. (odpis z akt konsystorza gnieźnieńskiego);
- k. 140r–141v: niezapisane;
- k. 142r–146v: inwentarz rzeczy ruchomych kościoła kolegiackiego w Kurzelowie spisany w 1680 r. (srebro, kielichy, lichtarze srebrne, ampułki, lampy, ornaty, dalmatyki, kapy, alby, komeżki, obrusy, tuwalnie, ręczniki, mszały, lichtarze, chorągwie, sukno, *vela*, *purificatoria*, korporały, pale, bursy, antepedia, berety, stuły);
- k. 147r–150v: inwentarz rzeczy ruchomych kościoła kolegiackiego w Kurzelowie spisany w 1720 r. (srebra, srebro z obrazu NMP, srebro z obrazu Anioła Stróża, ornaty, kapy, dalmatyki, alby, obrusy, tuwalnie, antepedia, sukmany, gradusy, firanki, lichtarze, krucyfiksy, dzwony, *vela*, bursy, pale, chorągwie, książki).

⁸³ Pierwotnie była to odrębna karta; z czasem, możliwe, że dopiero w trakcie oprawiania „Kopiarza”, została wklejona i zanumerowana celowo po zatwierdzeniu dziesięcin z Dankowa w 1769 r.; prawdopodobnie odpis dekretu był podstawą „źródłową” dla oficjała kurzelowskiego.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne:

Archiwum Diecezjalne w Kielcach, Akta kolegiaty kurzelowskiej:

II KK-1: *Akta kolegiaty w Kurzelowie. Kopiarz dokumentów kurzelowskich 1544–1780.*

II KK-2: *Akta kolegiaty w Kurzelowie. Akta Oficjalatu 1612–1666.*

II KK-3: *Akta kolegiaty w Kurzelowie. Akta niekompletne oficjalatu kurzelowskiego 1619–1654.*

II KK-4: *Akta Konsystorza Kurzelowskiego z lat 1627–1634.*

II KK-5: *Akta Actorum Jakuba Chrostkowica Oficjała Kurzelowskiego z lat 1634–1646.*

II KK-6: *Acta Actorum Consistorii Cureloviensis 1681–1690.*

II KK-7: *Acta Actorum 1785–1798.*

II KK-8: *Akta kolegiaty w Kurzelowie 1711–1721.*

II KK-9: *Acta Capituli Cureloviensis Anno Domini 1715–1864.*

II KK-10: *Akta dawne konsystorza kurzelowskiego.*

II KK-11: *Różne akta i fragmenty XVI–XIX w.*

Źródła drukowane:

Długosz J., *Dziejów polskich ksiąg dwanaście*, Kraków: Drukarnia „Czasu” W. Kirchmayera 1868.

Jan Długosz, *Vita episcoporum Poloniae*, wyd. I. Polkowski, Ż. Pauli, w: *Opera omnia*, t. 1, Kraków 1887.

Jan Łaski, *Liber beneficiorum archidiecezji gnieźnieńskiej*, t. I, wyd. J. Korytkowski, J. Łukowski, Gniezno: Lange J.B. 1880–1881.

Kodeks dyplomatyczny Małopolski, t. 2, wyd. F. Piekosiński, Kraków: Akademia Umiejętności 1886.

Paprocki B., *Herby rycerstwa polskiego*, wyd. K. J. Turowski, Kraków 1858.

Visitationes bonorum archiepiscopatus nec non capituli Gnesnensis saeculi XVI, ed. B. Ulanowski, Cracoviae 1920.

Zbiór dokumentów małopolskich, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kurasiowa, cz. 4, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN 1969.

Opracowania:

Adamska A., *Bibliographie da la diplomatie polonaise 1956–1996*, „Archiv für Diplomatik” 44 (1998), s. 275–336.

Badecki K., *Znaki graficzne w księgach archiwum miasta Lwowa 1382–1600*, Lwów: Zakłady Graficzne Piller Neumanna 1928.

Barycz H., *Jakobejus Stanisław*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 10, red. W. Konopczyński, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1962–1964, s. 333–335.

- Bilska-Ciećwierz M., *Powstanie i organizacja kapituł kolegiackich metropolii gnieźnieńskiej w średniowieczu*, Kraków: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego „Societas Vistulana” 2007.
- Birkenmajer A., *Brożek Jan*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 3, red. W. Konopczyński, Lwów: PAU 1937, s. 1–3.
- Dąbrowska E., *Studia nad osadnictwem wczesnośredniowiecznym ziemi wiślickiej*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1965.
- Dębowska M., *Archiwa Kościoła Katolickiego w Polsce. Informator*, Kielce: Jedność 2002.
- Dianni J., *Jan Brożek (Johannes Broscius), akademik krakowski*, Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych 1949.
- Dzieje regionu świętokrzyskiego od końca X do końca XVIII wieku*, red. J. Wijaczka, Warszawa – Kielce: Wyd. Takt 2004.
- Erekcja Archiwum Diecezjalnego*, „Kielecki Przegląd Diecezjalny” 26(1939), s. 162–169.
- Fidos J., Olszewski D., *Ksiądz Jan Wiśniewski 1876–1943. Życie i działalność*, Kielce: Jedność 2000.
- Gąsiorowski A., Skierska I., *Oficjalaty okręgowe w późnośredniowiecznej archidiecezji gnieźnieńskiej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 47(1995)1–2, s. 93–124.
- Gąsiorowski A., *Staropolski dokument i kancelaria jako przedmiot badań historycznych*, w: *Nauki Pomocnicze Historii na XI Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich w Toruniu*, red. A. Tomczak, Warszawa – Łódź: PWN 1976, s. 53–62.
- Hajdukiewicz L., *Musceniusz Jan*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 22, red. E. Rostworowski, Wrocław: Zakład Naukowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN 1977, s. 282–284.
- Hemperek P., *Oficjalaty okręgowe w Polsce*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 18(1971)5, s. 51–73.
- Kajzer L., *Uwagi o budownictwie obronnym arcybiskupów gnieźnieńskich*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Archeologica” 3(1983), s. 147–158.
- Kardyś P., *Biblioteka przy kościele kolegiackim w Kurzelowie w okresie staropolskim*, „Roczniki Humanistyczne” 53(2005)2, s. 33–45.
- Kardyś P., *Mieszkańcy Wiślicy w księgach oficjalu wiślickiego w końcu XV – pierwszej połowie XVI w.*, „Przegląd Historyczny” 93(2002)2, s. 197–210.
- Kardyś P., *Wiślica w średniowieczu i w okresie wczesnonowożytnym*, Kielce 2006.
- Kardyś P., *Zbiór dokumentów pergaminowych i papierowych Archiwum Diecezjalnego w Kielcach*, „Z dziejów regionu i miasta. Rocznik Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w Skarżysku-Kamiennej” 4(2013), s. 35–56.
- Kardyś P., *Wykaz dokumentów ze „Zbioru dokumentów pergaminowych i papierowych” Archiwum Diecezjalnego w Kielcach*, „Studia Muzealno-Historyczne” 10(2018), s. 223–273.
- Kardyś P., *“Signa notarialia” in medieval parchment documents stored in Kielce Diocese Archives*, „Sborník Archivních Prací” 69(2019)2, s. 279–308.
- Karolewicz G., *Z badań nad wezwaniami kościołów*, „Roczniki Historyczne” 22(1974)2, s. 215–231.
- Kiryk F., *Urbanizacja Małopolski. Województwo sandomierskie XIII–XVI wiek*, Kielce: Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego 1994.
- Kiryk F., *Inwentarz rękopisów Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu XIII–XX wieku*, oprac. F. Kiryk, Sandomierz: Biblioteka Diecezjalna 2010.
- Knapek E., *Akta oficjalu i wikariatu generalnego krakowskiego do połowy XVI wieku*, Kraków: PAU 2010.

- Knapek E., *Akta oficjalu wiślickiego z XV–XVIII wieku*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie” 54(2009), s. 9–22.
- Kosik E., *Chrostkowice z Małogoszcza*, „Nasza Przeszłość” 40(1973), s. 175–182.
- Kowalski W., *Schematyzm diecezji krakowskiej z tzw. kopiarza wiślickiego*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” 81(2004), s. 101–138.
- Kumor B., *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. 4, Kraków: Wydawnictwo Świętego Stanisława BM 2002.
- Kumor B., *Kopiarz kolegiaty Narodzenia NMP w Wiślicy*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 10(1965), s. 207–222.
- Librowski S., *Archiwa kościoła katolickiego*, w: *Encyklopedia Katolicka*, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, t. 1, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1973, kol. 877–886.
- Librowski S., *Repertorium akt wizytacji kanonicznych dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej*, cz. 1, *Akta przechowywane w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku*, z. 3, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 30(1975), s. 5–208.
- Librowski S., *Statuty kapituł kolegiackich dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej. Wstęp ogólny*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1(1959)1, s. 167–189.
- Olczak S. K., *Parafialne budownictwo kościelne w archidiecezji kurzelowskiej w średniowieczu*, Lublin 1966 (mps, Zakład Historii KUL).
- Region świętokrzyski. Mit czy rzeczywistość?*, red. J. Wijaczka, Kielce: Wyd. Takt 2001.
- Rozwałka A., *Sieć osadnicza w archidiecezji lubelskiej w średniowieczu. Studium archeologiczno-historyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1999.
- Rzepa J., *Organizacja terytorialna sądownictwa kościelnego w diecezji krakowskiej do pierwszego rozbioru Polski*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 6(1957)2, s. 83–102.
- Silnicki T., *Organizacja archidiecezji w Polsce*, w: T. Silnicki, *Z dziejów Kościoła w Polsce. Studia i szkice historyczne*, Warszawa: Instytut Wydawniczy „PAX” 1960, s. 251–264.
- Silnicki T., *Organizacja archidiecezji w Polsce*, Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1927.
- Siniarska-Czaplicka J., *Filigrany papieru położonych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej od początku XVI do połowy XVIII wieku*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN 1969.
- Siniarska-Czaplicka J., *Katalog filigranów czerpalni Rzeczypospolitej zebrany z papieru druków tłoczonych w latach 1500–1800*, Łódź: PWN 1983.
- Skrzyniarz R., *Archiwum Diecezjalne w Kielcach*, „Archiva Ecclesiastica” 4(2007), s. 137–141.
- Stomski M., *Lokacje miejskie w dobrach biskupich na ziemiach polskich w XV w.*, w: *Monarchia – społeczeństwo – tożsamość. Studia z dziejów średniowiecza*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2019, s. 349–366.
- Statut organizacyjny i regulamin Archiwum Diecezjalnego w Kielcach*, Kielce 1939.
- Stopka K., *Szkoły katedralne metropolii gnieźnieńskiej w średniowieczu, Studia nad kształceniem kleru polskiego w wiekach średnich*, Kraków: PAU 1994.
- Szymański D., *Wezwania kościołów parafialnych w diecezji krakowskiej w końcu XVI w.*, „Roczniki Historyczne” 41(1993)2, s. 111–118.
- Szymański J., *Biskupstwa polskie w wiekach średnich. Organizacja i funkcje*, w: *Kościół w Polsce*, t. 1, *Średniowiecze*, red. J. Kłoczowski, Kraków 1968, s. 127–232.

- Szymański J., *Kanonicy świeccy narzędziem feudalnej organizacji władcy kieleckiej biskupów krakowskich na przełomie XII i XIII wieku*, „Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego” 3(1966), s. 305–327.
- Szymański J., *Kanonikat świecki w Małopolsce od końca XI do połowy XIII wieku*, Lublin: Agencja Wydawniczo-Handlowa AD 1995.
- Szymański J., *Uwagi o organizacji archidiaconatu polskiego*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 6(1959)3, s. 33–55.
- Szymański J., *Ze studiów nad średniowieczną historiografią małopolską. Wiślicki katalog biskupów krakowskich*, w: *Średniowiecze. Studia o kulturze*, t. 4, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1969, s. 7–49.
- Vetulani A., *Początki oficjalu biskupiego w Polsce*, „Nova Polonia Sacra” 3(1939), s. 1–56.
- Warężak J., *Rozwój uposażenia arcybiskupstwa gnieźnieńskiego w średniowieczu z uwzględnieniem stosunków gospodarczych w XIV i XV w.*, Lwów: Kasa im. Rektora J. Mianowskiego Instytut Popierania Polskiej Twórczości Naukowej 1929.
- Wiśniewski J., *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w powiecie włoszczowskim*, Mariówka 1932.
- Wiśniewski E., *Rozwój organizacji parafialnej w Polsce do czasów reformacji*, w: *Kościół w Polsce*, red. J. Kłoczowski, t. 1, Kraków: Wydawnictwo Znak, 1968.
- Wiśniewski E., *Rozwój sieci parafialnej w prepozyturze wiślickiej w średniowieczu. Studium geograficzno-historyczne*, Warszawa: PWN 1965.
- Wojciechowski D., „*Dynastia*” Kurzelowitów w dziejach Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Kurzelów – Kielce: Jedność 2001.
- Wojciechowski D., *Parafia w Kurzelowie. Historyczno-pastoralny zarys dziejów*, Kielce: Oficyna Wydawnicza STON 2, 1997.
- Wójcik W., *Oficjalu okręgowy w Tarnowie w latach 1535–1575*, „Prawo Kanoniczne” 2(1959), s. 385–390.
- Wójcik W., *Organizacja i działalność oficjalu okręgowego w Kielcach 1551–1631*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 10(1963)3, s. 29–37.
- Wójcik W., *Organizacja okręgowa oficjalu radomskiego w latach 1531–1546*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 5(1957)3, s. 105–108.
- Wójcik W., *Wiśniewski Jan*, w: *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, t. 7, Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej 1993, s. 414–417.
- Wyczółkowski D., *Sieć parafialna a osadnictwo archidiaconatu zawichojskiego we wczesnym średniowieczu*, w: *Archeologia w teorii i praktyce*, red. A. Buko, P. Urbańczyk, Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk 2000, s. 571–585.

Piotr Kardys – dr nauk humanistycznych w zakresie historii średniowiecznej, członek Polskiego Towarzystwa Historycznego Oddział w Skarżysku-Kamiennej, Kieleckiego Towarzystwa Naukowego i Towarzystwa Przyjaciół Archiwum Diecezjalnego im. bł. Wincentego Kadłubka w Kielcach; od wielu lat współpracuje z Archiwum Diecezjalnym w Kielcach, Wyższym Seminarium Duchownym w Kielcach, Instytutem Historii UJK; publikuje

w wielu czasopismach naukowych, jak m.in.: Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne, Nasza Przyszłość, Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej, Przegląd Historyczny, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, Kieleckie Studia Teologiczne, Roczniki Humanistyczne, Almanach Historyczny, Między Wisłą a Pilicą, Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi, Studia Muzealno-Historyczne, Sborník Archivních Prací, Archejon; autor ponad 100 artykułów naukowych, monografii miasta Wiślicy w średniowieczu i w okresie wczesnonowożytnym (2006), monografii księgozbioru bernardynów na Karczówce (2019), autor i współautor monografii historycznych Bliżyna, Skarżyska Kościelnego i Skarżyska-Kamiennej, redaktor i współautor Almanachu Świętokrzyskiego t. 1.; zainteresowania badawcze: struktury kościelne w Małopolsce w średniowieczu i w okresie wczesnonowożytnym, książki, księgozbiory i archiwalia średniowieczne i wczesnonowożytne, osadnictwo średniowieczne i wczesnonowożytne w Małopolsce.